

ทฤษฎี แนวความคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง การเปิดรับข่าวสารความรู้ เรื่องสิ่งเสพติดและการป้องกันสิ่งเสพติด จากสื่อมวลชนและสื่อบุคคล ของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาทฤษฎีแนวความคิดและผลงานวิจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมา เป็นแนวทางในการวิจัยดังนี้

แนวความคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการเปิดรับข่าวสาร

ชาร์ล เค อัทकिन (Atkin, 1973:208) กล่าวว่า บุคคลที่เปิดรับข่าวสารมาก ย่อมมีหูตากว้างไกล มีความรู้ ความเข้าใจสภาพแวดล้อม และเป็นคนที่ทันสมัยทันเหตุการณ์ มากกว่าบุคคลที่เปิดรับข่าวสารน้อย

สำหรับเหตุผลของการที่มนุษย์เลือกสนใจหรือตั้งใจรับข่าวสารอย่างไรจากสื่อ นั้น นักวิชาการหลายท่านมีความเห็นสอดคล้องกันดังนี้คือ

ไฟรดสัน (Friedson) โรเลย์ (Riley) และฟลาวเวอร์แมน (Flowerman) มีความเห็นว่า แรงจูงใจที่ต้องการเป็นที่ยอมรับของสมาชิกภายในสังคม จะเป็นสิ่งที่ช่วยกำหนดความสนใจในการเปิดรับข่าวสารจากสื่อต่าง ๆ เพื่อตอบสนองความต้องการของตน บราวน์การ์ธน์ เมอร์ดัน (Merton) ไรท์ (Wright) และวัปเปลส์ (Waples) เรียกว่า "พฤติกรรมในการแสวงหาข่าวสาร" นักวิชาการเหล่านี้มีความเห็นตรงกันว่า ผู้รับข่าวสารและเหตุผลในการรับข่าวสาร ก็เพื่อนำไปเป็นหัวข้อในการสนทนาซึ่งจะทำให้ผู้รับสารรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของสังคม

การเปิดรับข่าวสารที่มีความสัมพันธ์กับการพัฒนานั้นประกอบไปด้วยการเปิดรับข่าวสาร 2 ลักษณะ คือ การเปิดรับข่าวสารจากสื่อมวลชน และ การเปิดรับข่าวสารจากสื่อบุคคล

โรเจอร์สและสเวนนิ่ง (Rogers and Svenning, 1969:3) ได้ขยายแนวความคิดเกี่ยวกับการเปิดรับสื่อมวลชนให้กว้างขวางออกไปอีก โดยให้คำนิยามว่า สื่อมวลชนนั้นครอบคลุมถึงสื่อ 5 ประเภท ได้แก่ หนังสือพิมพ์ ภาพยนตร์ วิทยุ นิตยสาร และโทรทัศน์ ด้วยเหตุนี้ตัวชี้วัดเกี่ยวกับการเปิดรับสื่อมวลชนในความหมายของเขาทั้งสอง จึงต้องประกอบด้วยจำนวนครั้งในการรับฟังรายการวิทยุต่อสัปดาห์ การอ่านหนังสือพิมพ์ต่อสัปดาห์ หรือการดูภาพยนตร์ต่อปี เป็นต้น

ในการเปิดรับข่าวสารจากสื่อมวลชนนั้น ผู้รับสารอาจเปิดรับสารโดยผ่านกระบวนการในการเลือกรับข่าวสาร (Selective Process) ซึ่งมีขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้

1. การเลือกรับหรือการเลือกใช้ (Selection Exposure) บุคคลจะเลือกเปิดรับสื่อ และข่าวสารจากแหล่งสารต่าง ๆ ตามความสนใจและความต้องการ เพื่อนำมาใช้แก้ปัญหาหรือสนองความต้องการของตน

2. การเลือกให้ความสนใจ (Selective Attention) นอกจากบุคคลจะเลือกเปิดรับข่าวสารแล้ว บุคคลยังเลือกให้ความสนใจต่อข่าวสารที่ได้รับ ซึ่งสอดคล้องกับทัศนคติ และความเชื่อดั้งเดิมของบุคคลนั้น ๆ ในขณะเดียวกัน ก็พยายามหลีกเลี่ยงการรับข่าวสารที่ขัดต่อทัศนคติหรือความเชื่อดั้งเดิม ทั้งนี้ เพราะการได้รับข่าวสารที่ไม่สอดคล้องกับความรู้สึกของเขา จะทำให้บุคคลเกิดความรู้สึกไม่พอใจได้

3. การเลือกรับรู้และตีความหมาย (Selective Perception and Selective Interpretation) เมื่อบุคคลเปิดรับข่าวสารจากแหล่งใดแหล่งหนึ่งแล้ว ผู้รับสารอาจมีการเลือกรับรู้และเลือกตีความสารที่ได้รับด้วยตามประสบการณ์ของแต่ละคน ผู้รับสารอาจมีการตีความข่าวสารที่ได้รับมา ตามความเข้าใจของตนเอง หรือตามทัศนคติ ประสบการณ์ ความเชื่อ ความต้องการ และแรงจูงใจของตนในขณะนั้น

4. การเลือกจดจำ (Selective Retention) หลังจากที่บุคคลเลือกให้ความสนใจเลือกรับรู้ และตีความข่าวสารไปในทิศทางที่สอดคล้องกับทัศนคติและความเชื่อของตนแล้ว บุคคลยังเลือกจดจำเนื้อหาสาระของสารในส่วนที่ต้องการจำเอาไว้เป็นประสบการณ์ และในขณะเดียวกัน ก็มักจะลืมข่าวสารที่ไม่ตรงกันกับความสนใจของตนเอง

ขั้นตอนในการรับสื่อนี้ ชรามม์ (Schramm) ได้อธิบายว่าข่าวสารที่เข้าถึงความสนใจของผู้รับสาร จะมีแนวโน้มที่จะทำให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพมากขึ้น

ทฤษฎีเกี่ยวกับประสิทธิภาพของสื่อมวลชน และสื่อบุคคล

กระบวนการสื่อสาร ประกอบด้วยองค์ประกอบของการสื่อสารที่สำคัญ ได้แก่

1) ผู้ส่งสาร (Source) 2) สาร (Message) 3) สื่อ (Media) และ 4) ผู้รับสาร (Receiver) องค์ประกอบทั้ง 4 นี้ จะมีความสำคัญในการกำหนดความสำเร็จของการสื่อสารที่ทำให้ผู้รับสารเกิดความรู้ ความเข้าใจ มีทัศนคติ ...พฤติกรรมไปในแนวทางที่ผู้ส่งสารปรารถนา

2.1 สื่อมวลชน หมายถึง สื่อที่ทำให้ผู้รับสารซึ่งอาจจะเป็นบุคคลเดี่ยวหรือกลุ่มบุคคลที่สามารถส่งข่าวสารข้อมูลไปยังผู้รับสารกลุ่มเป้าหมายจำนวนมาก และอยู่กันอย่างกระจัดกระจายได้ในเวลาอันรวดเร็ว สื่อมวลชนที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ โทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร และโปสเตอร์

สื่อมวลชนในกระบวนการสื่อสารมวลชนเป็นรูปแบบหนึ่งของการสื่อสาร ซึ่งมีลักษณะโดยทั่วไปที่แตกต่างจากการสื่อสารในรูปแบบอื่น ๆ 2 ประการ ได้แก่

1. กลุ่มผู้รับสารจะต้องเป็นกลุ่มชนขนาดใหญ่ ซึ่งไม่ใช่ผู้ที่อยู่ในสังคมหรือมีประสบการณ์ร่วมกัน แต่เป็นกลุ่มชนที่มีความหลากหลาย และมีลักษณะที่แตกต่างกันไป ไม่จำเป็นต้องรู้จักหรือมีประสบการณ์คล้ายคลึงกันมาก่อน

2) สื่อที่ใช้ในการสื่อสารมวลชน จะเป็นประเภทสื่อที่สัมผัสได้ด้วยการมองเห็น (Visual Transmitter หรือ Visual Media) เช่น หนังสือพิมพ์ นิตยสาร โปสเตอร์ สื่อที่สัมผัสได้ด้วยการฟัง (Audio Transmitter) เช่น วิทยุ และสื่อที่สัมผัสได้ด้วยการมองเห็นและการฟัง (Audio-Visual Transmitter) ได้แก่ โทรทัศน์ เป็นต้น

ในที่นี้จะกล่าวถึงอิทธิพลของสื่อมวลชน และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับอิทธิพลของสื่อต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคล

2.1.1 อิทธิพลของสื่อมวลชน

โจเซฟ ที แคลปเปอร์ (Joseph T. Klapper อ้างใน ประม ๒๕๓๓ : 142) ได้เสนอแนวความคิดเกี่ยวกับอิทธิพลของสื่อมวลชนประเภทต่าง ๆ ที่มีต่อทัศนคติและพฤติกรรมด้านต่าง ๆ ของประชาชนไว้ดังนี้

1. อิทธิพลของสื่อมวลชนที่มีต่อประชาชนนั้น ไม่ใช่อิทธิพลโดยตรง แต่เป็นอิทธิพลโดยอ้อม เพราะมีปัจจัยต่าง ๆ ที่กั้นอิทธิพลของสื่อมวลชน ปัจจัยดังกล่าว ได้แก่

1.1 ความมีใจโน้มเอียงของผู้รับสาร (Predispositions)

ประชาชนจะมีความคิดเห็น ค่านิยม และมีความโน้มเอียงที่จะประพฤติปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่งอยู่ก่อน ซึ่งได้รับอิทธิพลจากการคบหาสมาคมกับคนอื่น และสถาบันสังคมที่ตนเป็นสมาชิก เมื่อบุคคลผู้นั้นสัมผัสกับสื่อมวลชน ก็จะนำเอาทัศนคติ ค่านิยม และพฤติกรรมเหล่านี้ติดตัวมาด้วย

1.2 การเลือกของผู้รับสาร (Selective Processes) ประชาชน

จะเลือกรับสารที่สอดคล้องกับความคิดเห็นและความสนใจของตน และจะหลีกเลี่ยงไม่ยอมรับสารที่ไม่สอดคล้อง หรือที่ขัดแย้งกับความคิดเห็นและความสนใจของตน ประชาชนจะพยายามตีความสารตามความเชื่อและค่านิยมที่มีอยู่เดิม และจะเลือกจดจำเฉพาะสิ่งที่สนับสนุนความคิดและความเชื่อของตน

1.3 อิทธิพลของบุคคล (Personal Influence) ชาวสารจาก สื่อมวลชน อาจไม่ได้ไปถึงประชาชนทั่วไปในทันที แต่จะผ่านสื่อบุคคลหรือผู้นำความคิดเห็นก่อนจะ ไปถึงประชาชน ผู้นำความคิดเห็นมักสอดแทรกความรู้สึกริขิตของตนเข้าไปด้วย ผู้นำความคิดเห็น มักจะเป็นคนที่ได้รับความเชื่อถือเลื่อมใสและไว้วางใจจากประชาชนทั่วไป จึงเป็นผู้มี อิทธิพลต่อความคิดเห็นและการตัดสินใจของประชาชน

1.4 ลักษณะของธุรกิจด้านสื่อมวลชน (Economic Aspects) การ ดำเนินธุรกิจด้านสื่อมวลชนในสังคมแบบเสรีนิยม ซึ่งมีระบบเศรษฐกิจแบบเสรีนั้น สื่อมวลชน สามารถแข่งขันกันได้อย่างเสรี ต่างฝ่ายต่างเสนอความคิดเห็นและค่านิยมที่แตกต่างกันออกไปและ ประชาชนก็มีเสรีภาพในการเลือกเชื่อถือความคิดเห็นใดความคิดเห็นหนึ่งได้ และตัดสินใจว่าจะ เชื่อสื่อมวลชนไหนดี

2. อิทธิพลที่สื่อมวลชนมีต่อประชาชน เป็นเพียงผู้สนับสนุนเท่านั้น คือ สื่อมวลชนจะสนับสนุนทัศนคติ ทัศนคติ ความมีใจโน้มเอียง ตลอดจนแนวโน้มด้านพฤติกรรมของ ประชาชนให้มีความเข้มแข็ง และพร้อมที่จะแสดงให้ปรากฏออกมา เมื่อมีแรงจูงใจเพียงพอ หรือ เมื่อมีโอกาสเหมาะสม

3. สื่อมวลชนอาจทำหน้าที่เป็นผู้เปลี่ยนแปลงประชาชนได้เช่นกัน จะเกิดขึ้นก็ ต่อเมื่อบุคคลมีความโน้มเอียงที่จะเปลี่ยนแปลงอยู่ก่อนแล้ว หากสื่อมวลชนสามารถเสนอสิ่งที่ สอดคล้องกับความต้องการของเขา เขาก็จะเปลี่ยนทัศนคติ และพฤติกรรมได้ สื่อมวลชนจึงทำ หน้าที่เป็นเพียงผู้เสนอหนทางในการเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรมเท่านั้น

4. สื่อมวลชนสามารถสร้างทัศนคติและค่านิยมใหม่ให้เกิดแก่ประชาชนได้ ใน กรณีที่บุคคลนั้น ไม่เคยมีความรู้หรือประสบการณ์เกี่ยวกับสิ่งนั้นมาก่อน ทัศนคติและค่านิยมใหม่จะ เกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อบุคคลนั้นรับสารที่เสนอเรื่องราวในแนวเดียวกันบ่อย ๆ เป็นอิทธิพลในลักษณะ สะสม มีใช้อิทธิพลที่ก่อให้เกิดผลได้ทันทีทันใด หรือในระยะเวลายาวขึ้น

สำหรับอิทธิพลของสื่อมวลชนที่มีต่อเด็กหรือเยาวชนนั้น จากประสบการณ์และการศึกษา ของโครงการส่งเสริมสื่อมวลชนเพื่อเด็ก (กสด.) มูลนิธิเพื่อการพัฒนาเด็ก (มพด.) (2535) ได้ให้แนวความคิดดังกล่าวว่า "สื่อมวลชนเป็นสถาบันที่มีบทบาทและมีอิทธิพลอย่างยิ่งในสังคมไทย เนื่องจากเครือข่ายการสื่อสารที่ทันสมัยในปัจจุบัน ทำให้สื่อมวลชนสามารถเข้าถึงประชาชนได้ อย่างกว้างขวาง และเมื่อพิจารณาในแง่ตัวของเด็กเองก็เห็นได้ว่า ในปัจจุบันนี้ เด็กได้รับ อิทธิพลจากสื่อต่าง ๆ ค่อนข้างมาก เพราะในแต่ละวันเด็กได้ใช้เวลาไปไม่น้อยกับสื่อต่าง ๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือนิทาน และการ์ตูน เป็นต้น และในสภาพสังคมปัจจุบันที่พ่อแม่ มีเวลาให้กับลูกน้อยลง ก็ยิ่งทำให้สื่อต่าง ๆ มีโอกาสเข้าถึงเด็กได้มากขึ้น ประกอบกับมีงานวิจัย

มากมายในช่วงประมาณ 10 กว่าปีที่ผ่านมา พบว่าสื่อมวลชนมีอิทธิพลทั้งที่เป็นคุณและโทษต่อเด็ก เพราะอิทธิพลของสื่อมวลชนมีผลต่อกระบวนการเรียนรู้ ความคิดเห็น ค่านิยม เจตคติ ตลอดจนพฤติกรรมต่าง ๆ ของเด็ก และนับวันสื่อมวลชนก็ยิ่งทวีความสำคัญในการเป็นสถาบันสังคมที่มีบทบาทถ่ายทอดค่านิยม เจตคติต่าง ๆ ให้แก่เด็กและคนในสังคมมากยิ่งขึ้นอีกด้วย

2.1.2 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับอิทธิพลของสื่อต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม

ของบุคคล

เมลวิน แอล เดอเฟลอร์ (De Fleur, 1970) ได้ให้แนวความคิดพื้นฐานเกี่ยวกับอิทธิพลของสื่อต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลไว้ 4 ทฤษฎี ดังนี้

1. **ทฤษฎีความแตกต่างของแต่ละบุคคล** กล่าวคือ โครงสร้างทางบุคลิกภาพ ส่วนบุคคลที่แตกต่างกัน เช่น ทักษะคิด ค่านิยมและความเชื่อ จะมีส่วนสำคัญต่อการกำหนดแบบการรับรู้หรือการเรียนรู้ของมนุษย์เกี่ยวกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น และข่าวสารต่าง ๆ ที่แตกต่างกันตามทฤษฎีนั้น สื่อมวลชนจึงมีอิทธิพลในแง่การสร้างการเรียนรู้ หรือการย้ายในสิ่งที่เขารู้อยู่แล้ว

2. **ทฤษฎีการจัดประเภททางสังคม** กล่าวว่า บุคคลในกลุ่มเดียวกันย่อมจะเปิดรับสารและมีปฏิกิริยาตอบสนองต่อเนื้อหาของข่าวสารที่คล้ายคลึงกัน ทั้งนี้เนื่องมาจากความใกล้ชิดสนิทสนมผูกพันของกลุ่ม ฉะนั้น สื่อมวลชนจะมีอิทธิพลต่อกลุ่มคนเหล่านี้ก็ต่อเมื่อส่งสารมาในลักษณะที่สอดคล้องกับบรรทัดฐานของกลุ่ม

3. **ทฤษฎีความสัมพันธ์ทางสังคม** กล่าวว่า ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลภายในกลุ่มแบบไม่เป็นทางการ มีอิทธิพลต่อการสื่อสาร นักสังคมวิทยาชนบทเชื่อว่าเครือข่ายของชาวนามีส่วนสำคัญต่อการตัดสินใจยอมรับ หรือไม่ยอมรับการเปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ และชาวชนบทมีความผูกพันทางสังคมอย่างแน่นแฟ้นกับเพื่อนบ้าน ผู้นำความคิดเห็นในสังคมจะเป็นบุคคลที่มีอิทธิพลต่อการเผยแพร่ข่าวสาร และการตัดสินใจยอมรับนวัตกรรมของบุคคลในสังคมนั้น ในกรณีเช่นนี้ สื่อมวลชนจะมีอิทธิพลต่อคนได้ในลักษณะ "ทฤษฎีการสื่อสารสองขั้นตอน" (Two-Step Flow Theory) ซึ่งต้องอาศัยอิทธิพลของบุคคล (Personal Influence) เข้าร่วมด้วย

4. **ทฤษฎีบรรทัดฐานทางสังคม** กล่าวว่า พฤติกรรมของบุคคลอาจขึ้นอยู่กับบรรทัดฐานและสภาพแวดล้อมทางสังคม ถ้าสื่อมีเนื้อหาสาระที่สอดคล้องกับบรรทัดฐานทางสังคม สื่อมวลชนอาจเพียงย้ำบรรทัดฐานเดิม และสร้างบรรทัดฐานใหม่เพียงเล็กน้อยเท่านั้น ฉะนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า สื่อมวลชนทำหน้าที่ทางอ้อม 3 ประการคือ 1) สื่อมวลชนจะส่งเสริมสนับสนุนหรือย้ำบรรทัดฐานทางสังคมให้ดำรงอยู่ตลอดไป 2) สื่อมวลชนจะสามารถสร้างความรับผิดชอบร่วมกันให้เกิดขึ้นในสังคม 3) สื่อมวลชนสามารถเปลี่ยนแปลงแบบอย่างการดำเนินชีวิตและพฤติกรรมของบุคคล โดยช่วยให้เกิดพฤติกรรมใหม่ แต่ต้องใช้เวลาอย่างมาก

นอกจากนี้ เฮอร์วิน พี เบททิงฮอส (Bettinghaus, 1968) ยังได้กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของสื่อมวลชนในสังคมไว้ว่า สื่อมวลชนเป็นเพียงตัวเสริมความเชื่อ และทัศนคติที่มีอยู่เดิมให้ฝังแน่นมากกว่าจะเปลี่ยนแปลงทัศนคติอย่างสิ้นเชิง แต่อาจเปลี่ยนแปลงการรับรู้ได้บ้างในขอบเขตจำกัดของประสบการณ์ สิ่งที่สื่อมวลชนเปลี่ยนแปลงได้มากที่สุด คือ อารมณ์ ส่วนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนั้น ยังไม่ปรากฏผลจากการวิจัยที่แน่นอนว่า สื่อมวลชนมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมแต่อย่างใด เพราะส่วนใหญ่แล้ว กิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นนั้นเป็นผลมาจากการสื่อสารระหว่างบุคคลทั้งสิ้น

กล่าวโดยสรุปคือ เนื่องจากการสื่อสารมวลชนเป็นการสื่อสารที่มีบทบาทอย่างสำคัญในสภาพสังคมปัจจุบัน และเป็นสื่อที่เข้าถึงประชาชนจำนวนมากได้ในเวลาเดียวกัน การได้ทราบถึงลักษณะ หน้าที่ ระบบ และอิทธิพลของการสื่อสารมวลชน และสถาบันสื่อมวลชน ย่อมจะช่วยให้ผู้ศึกษาได้เข้าใจและนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพในการสื่อสารกับมวลชน

2.2 สื่อบุคคล หมายถึง ตัวบุคคลผู้ที่นำข่าวสารจากบุคคลหนึ่ง ไปยังบุคคลหนึ่ง โดยอาศัยการติดต่อสื่อสารแบบตัวต่อตัวระหว่างบุคคล 2 คนหรือมากกว่า 2 คนขึ้นไป สื่อบุคคลในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ บิดามารดา/ผู้ปกครอง ครู เพื่อนสนิท เพื่อนร่วมห้อง/เพื่อนในโรงเรียน เพื่อนต่างโรงเรียน/บุคคลอื่น ซึ่งในที่นี้จะกล่าวถึง หลักการและแนวความคิดเกี่ยวกับการสื่อสารระหว่างบุคคล

2.2.1 หลักการและแนวความคิดการสื่อสารระหว่างบุคคล

โรเจอร์สและชูเมเกอร์ (Rogers and Shoemaker: 1969) ได้กล่าวไว้ว่าในกรณีที่ต้องการให้บุคคลใด ๆ เกิดการยอมรับในสารที่เสนอไปหรือให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพที่สุด สื่อที่ใช้ในการกระตุ้นให้เกิดการตัดสินใจยอมรับสารนั้น ควรใช้การสื่อสารระหว่างบุคคล โดยใช้สื่อบุคคลเป็นผู้เผยแพร่ข่าวสาร สื่อบุคคลนั้นจะเป็นประโยชน์มาก ในกรณีที่ผู้ส่งสารหวังผลให้ผู้รับเกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และพฤติกรรมในการยอมรับสารนั้น นอกจากนี้ยังเป็นวิธีที่ช่วยให้ผู้รับสารมีความเข้าใจกระจ่างชัดต่อสาร และตัดสินใจรับสารได้อย่างมั่นใจยิ่งขึ้นอีกด้วย

การสื่อสารระหว่างบุคคลเป็นการสื่อสารแบบสองทาง ผู้ส่งสารและผู้รับสารสามารถซักถามทำความเข้าใจ และมีปฏิริยาโต้ตอบซึ่งกันและกันได้โดยทันที จัดเป็นลักษณะที่เป็นประโยชน์มากในการใช้เครื่องซักจูงใจ โน้มน้าวใจผู้รับสาร ดังที่ เสถียร เชยประทับ (2525) ได้กล่าวถึงประสิทธิภาพของสื่อบุคคลไว้ดังนี้

1. สามารถทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนข่าวสารแบบบุคคลวิถี หากผู้รับสารไม่เข้าใจก็สามารถได้ถามหรือขอข่าวสารเพิ่มเติมจากผู้ส่งสารได้ในเวลาอันรวดเร็ว ส่วนผู้ส่งสารก็สามารถปรับปรุงแก้ไขสารที่ส่งออกไปให้เข้ากับความต้องการ และความเข้าใจของผู้รับสารได้ในเวลาอันรวดเร็วเช่นกัน

การที่ช่องสารที่เป็นสื่อระหว่างบุคคลมีระดับปฏิริยาตอบสนองหรือปฏิริยาสะท้อนกลับกลับสูง สามารถทำให้ลดอุปสรรคของการสื่อสารที่เกิดจากการเลือกรับสาร การเลือกแปลหรือตีความสาร และการเลือกจำสารได้

2. สามารถจูงใจบุคคลให้เปลี่ยนแปลงทัศนคติที่ฝังรากลึกได้

การสื่อสารระหว่างบุคคลนั้นสามารถแบ่งออกได้เป็น การติดต่อสื่อสารโดยตรงและการติดต่อสื่อสารโดยกลุ่มดังนี้ (เสถียร เชยประทับ, 2525)

1. การติดต่อโดยตรง (Direct Contact) การติดต่อโดยตรงนี้ ใช้สื่อบุคคลในการเผยแพร่ข่าวสารโดยวิธีเยี่ยมบ้านเพื่อสร้างความเข้าใจอันดีกับประชาชน วิชนั หากประชาชนหรือผู้รับสารสงสัย ไม่เข้าใจก็สามารถซักถามทำความเข้าใจได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ผู้เผยแพร่ข่าวสารยังสามารถสำรวจข้อเท็จจริงเกี่ยวกับตัวผู้รับสารได้ด้วย ฉะนั้น ในกิจการเผยแพร่ข่าวสารเพื่อสร้างความเข้าใจ หรือซักจูงโน้มน้าวใจจึงนิยมใช้การติดต่อสื่อสารโดยตรง แต่มีข้อจำกัดคือ การสื่อสารประเภทนี้ ต้องใช้สื่อบุคคลเป็นจำนวนมาก สิ้นเปลืองเวลา และแรงงานในการเผยแพร่ข่าวสาร

2. การติดต่อโดยกลุ่ม (Group contact of community public) คือ การติดต่อโดยผ่านกลุ่ม กลุ่มจะมีอิทธิพลต่อบุคคลส่วนรวม กลุ่มต่าง ๆ ช่วยให้การสื่อสารของบุคคลบรรลุเป้าหมายได้ ดังที่ บลูมเมอร์ (Blumer, 1969) กล่าวไว้ว่า " สังคมมนุษย์ประกอบด้วยกลุ่มที่ต่างชนิดกัน ส่วนใหญ่ใช้ชีวิตร่วมกันอยู่ทั้งหมด จะประกอบกันเป็นแบบแผนปฏิบัติ และมีพฤติกรรมร่วมของบุคคล เมื่อกลุ่มมีความสนใจมุ่ง ไปสู่ทิศทางใด บุคคลส่วนใหญ่ในกลุ่มก็จะมี ความสนใจไปในทางนั้นด้วย" การติดต่อโดยกลุ่มนี้ อาจทำได้โดยการประชุม อภิปราย และสนทนาภายในกลุ่ม คือ จัดกลุ่มคนที่มีความสนใจกันตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปให้สนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น มีปฏิริยาโต้ตอบกัน ซึ่งจะมีส่วนในการตัดสินใจยอมรับหรือปฏิเสธข่าวสารนั้น

2.3 ประสิทธิภาพของสื่อมวลชนกับสื่อบุคคล

สำหรับประสิทธิภาพของสื่อมวลชนและสื่อบุคคลนั้น นักวิชาการด้านการสื่อสารส่วนใหญ่ต่างเห็นพ้องต้องกันว่า สื่อมวลชนจะมีประสิทธิภาพมากกว่าสื่อบุคคล ในการให้ข่าวสารแก่คนจำนวนมาก เพื่อก่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่งอย่างถูกต้อง ส่วนสื่อบุคคลนั้น จะมีประสิทธิภาพมากกว่าใจด้านการชักจูงหรือโน้มน้าวใจให้บุคคลมีทัศนคติต่อเรื่องนั้น ๆ ตามแนวทางที่มุ่งหวัง เช่น

โรเจอร์ส (Rogers, 1978 : 291) ได้กล่าวเปรียบเทียบประสิทธิภาพของสื่อมวลชนและสื่อบุคคลไว้ว่า ผลจากการวิจัยต่าง ๆ พบว่า สื่อมวลชนสามารถเปลี่ยนแปลงการรับรู้ ซึ่งหมายถึง การเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่การสื่อสาร ระหว่างบุคคลนั้นมีประสิทธิภาพมากกว่า เมื่อวัตถุประสงค์ของผู้ส่งสารอยู่ที่การเปลี่ยนแปลงทัศนคติเพราะข่าวสารที่ถ่ายทอดออกจากสื่อมวลชนเพียงอย่างเดียว ไม่สามารถก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติที่ฝังแน่นหรือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้ ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของเบตทิงฮอส (Bettinghaus, 1968 : 180) ที่ว่า สื่อมวลชนเป็นเพียงตัวเสริมความเชื่อและทัศนคติที่มีอยู่เดิมให้ฝังแน่น มากกว่าที่จะเปลี่ยนแปลงทัศนคติอย่างสิ้นเชิง แต่อาจเปลี่ยนแปลงการรับรู้ได้บ้าง ในขอบเขตจำกัดของประสบการณ์ ฉะนั้น สื่อมวลชนจึงเป็นเพียงแหล่งความคิด และเป็นผู้วางแนวทางในการเปลี่ยนแปลงเท่านั้น กิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างมนุษย์นั้น เป็นผลมาจากการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคลแบบเห็นหน้าเห็นตากันทั้งสิ้น

แคท และ ลาซาร์เฟล (Katz and Lazarsfeld, 1955 : 27) ก็เห็นพ้องต้องกันว่า การสื่อสารระหว่างบุคคลมีผลต่อการทำให้ผู้รับสารยอมรับที่จะเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และยอมรับที่จะให้ความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ มากที่สุด ฉะนั้น สื่อบุคคลจึงมีความสำคัญมากกว่าสื่อมวลชนในชั้นการจูงใจ ส่วนสื่อมวลชนจะมีความสำคัญกว่า ในชั้นของการให้ความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้อง และอาจมีผลบ้างในการสร้างทัศนคติในเรื่องที่บุคคลยังไม่เคยรับรู้มาก่อน

ลาซาร์เฟล และเมนเซล (Lazarsfeld and Menzel, 1968 : 97) ได้ให้เหตุผลที่ทำให้การสื่อสารระหว่างบุคคลมีประสิทธิภาพกว่าดังนี้

1. การติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคลสามารถจัดการเลือกรับสารของผู้ฟังได้ เนื่องจากการหลีกเลี่ยงการสนทนาหรือรับฟัง เป็นไปได้ยากกว่าการรับฟังข่าวสารจากสื่อมวลชน โดยในการรับข่าวสารจากสื่อมวลชนนั้น ผู้รับสารอาจหลีกเลี่ยงไม่รับฟังเนื้อหาที่ขัดแย้งกับทัศนคติและความเชื่อของตน หรือเรื่องที่ตนไม่สนใจได้ง่าย

2. การติดต่อสื่อสารแบบเผชิญหน้ากันเปิดโอกาสให้ผู้ส่งสารสามารถปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงเนื้อหาที่ใช้ในการสนทนาได้ในเวลาอันรวดเร็ว หากว่าเนื้อหาที่สนทนานั้นได้รับการต่อต้านจากคู่สนทนา

3. การติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคล มักจะมีลักษณะง่าย เป็นกันเอง จึงง่ายต่อการชักจูงใจให้คล้อยตาม

4. ผู้รับสารส่วนใหญ่มักจะเชื่อถือในข้อตัดสินและความคิดเห็นของผู้ที่เขารู้จักและนับถือมากกว่าบุคคลที่เขาไม่เคยรู้จักมาก่อน แล้วมาติดต่อสื่อสารด้วย

โรเจอร์ส (Rogers, 1971) ได้แสดงการเปรียบเทียบลักษณะที่แตกต่างกันระหว่างสื่อสารที่เป็นสื่อระหว่างบุคคลและสื่อมวลชนได้ดังนี้

ลักษณะ	สื่อระหว่างบุคคล	สื่อมวลชน
การไหลของข่าวสาร ลักษณะของการสื่อสาร	เป็นแบบสองทาง เป็นแบบตัวต่อตัว	เป็นแบบทางเดียว ไม่มีลักษณะแบบตัวต่อตัว
ปริมาณของปฏิกิริยาตอบ- สนองในขณะที่ทำการสื่อสาร	สูง	ต่ำ
ความสามารถในการลด กระบวนการเลือกในทาง จิตวิทยาในการเลือกรับสาร	สูง	ต่ำ
ความเร็วในการส่งสาร ไปยังผู้รับสารจำนวนมาก	ค่อนข้างช้า	ค่อนข้างเร็ว
ผลที่อาจเกิดขึ้น	การก่อตัวของทัศนคติ และการเปลี่ยนแปลง ทัศนคติ	การเปลี่ยนแปลงความรู้

ตารางที่ 2 การเปรียบเทียบลักษณะของการสื่อสารระหว่างบุคคลกับสื่อมวลชน

นอกจากนี้ ทฤษฎีการสื่อสารแบบหลายขั้นตอน (Multi-Step Flow of Communication) ยังได้กล่าวไว้ว่า ข่าวสารส่วนใหญ่ที่เผยแพร่จากสื่อมวลชนไปยังประชาชนเป้าหมายนั้น มักจะผ่านผู้นำความคิดเห็น (Opinion Leader) หรือผู้ที่เข้าถึงสื่อมากกว่าเสียก่อน แล้วบุคคลเหล่านี้จะนำเอาข่าวสารข้อมูลที่ได้รับไปเผยแพร่แก่ประชาชนเป้าหมายคนอื่นต่อไป ซึ่งในการถ่ายทอดข่าวสารแต่ละครั้ง ผู้ถ่ายทอดมักจะสอดแทรกทัศนคติหรือความคิดเห็นของตนเองไป ทำให้ผู้รับสารคนท้าย ๆ ได้รับข่าวสารที่มีทัศนคติของกลุ่มชนที่ตนมาด้วย ซึ่งมีผลไม่น้อยที่จะทำให้ผู้รับสารคล้อยตาม (Katz, 1955 : 377-452)

ดังนั้น เพื่อให้การสื่อสารเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ผู้สื่อสารหรือผู้ส่งสารจึงจำเป็นต้องมีการวางแผนที่จะเลือก/ลำดับเนื้อหาและเลือกสื่อหรือช่องทางที่จะใช้ถ่ายทอดข่าวสาร โดยคำนึงถึงวัตถุประสงค์ของการสื่อสาร และกลุ่มเป้าหมายด้วย

แนวความคิดเกี่ยวกับการสื่อสารภายในครอบครัว

3.1 ความหมายของครอบครัว

ครอบครัว คือ กลุ่มคนที่มีความเกี่ยวพันกันทางสายโลหิต และกฎหมายที่อยู่ร่วมกันในบ้านหลังเดียวกัน และมีปฏิสัมพันธ์กัน มีการให้ความรักและความเอาใจใส่ต่อกัน มีความปรารถนาดีต่อกัน ซึ่งความสัมพันธ์นั้นอาจจะแน่นแฟ้นมั่นคง กระชับ สันคลอน หรือร้าวราน แต่ยังไม่ถึงกับแตกแยกก็ยังสามารถนับว่าเป็นครอบครัวอยู่ (สมาคมคณะเศรษฐศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2524: 1)

ครอบครัวเป็นสถาบันหนึ่งที่มีบทบาทในการสอนบุคคล ให้รู้จักสภาพของตนเองตามความเห็นพ้องต้องกันของสังคม เช่น สอนว่า สถานภาพการเป็นหญิงเป็นอย่างไร สถานภาพการเป็นชายเป็นอย่างไร การเป็นบุตรหลานนั้นเป็นอย่างไร เป็นต้น

3.2 ลักษณะของครอบครัวไทย

สำหรับครอบครัวไทยในชนบท แต่เดิมจะมีลักษณะเป็นครอบครัวขยาย ในครอบครัวมีสมาชิกเป็นจำนวนมาก มีทั้งสามี ภรรยา บุตร ปู่ย่าตายาย และญาติอื่น ๆ ทำให้เกิดเป็นครอบครัวขนาดใหญ่หรือครอบครัวขยาย แต่ปัจจุบัน ภาวะเศรษฐกิจบีบคั้น ทำให้ขนาดของครอบครัวเล็กลง กลายเป็นครอบครัวเดี่ยว

ในการอบรมเลี้ยงดูของครอบครัวไทยนั้น จะอนุญาตหรือให้เสรีภาพกับเด็ก ๆ ในวัยทารกและจะเริ่มเข้มงวดวางกฎเกณฑ์ต่าง ๆ เมื่อเด็กอายุ 4-5 ขวบ เด็ก ๆ มักจะถูกพร่ำสอนให้เกิดความรับผิดชอบในหน้าที่กฎข้อบังคับและให้มีความเคารพต่อพ่อแม่และผู้ใหญ่ ผู้สูงอายุ และมีข้อจำกัดที่แน่นอนต่อพฤติกรรมที่เด็กจะปฏิบัติได้ โดยการยอมรับ และผู้ใหญ่เห็นว่าเหมาะสม

ครอบครัวนับเป็นกลุ่มสังคมที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของบุคคลมาก เพราะครอบครัวเป็นกลุ่มปฐมภูมิที่มีความสัมพันธ์แน่นแฟ้นต่อกัน มีความรู้สึกชั้นพื้นฐานในการสร้างพฤติกรรม และแบบแผนของท่าทีของแต่ละบุคคล (สมพงษ์ เกษมสิน, 2517 : 54-55) ในครอบครัวนี้เองที่จะเกิดการถ่ายทอดความรู้ ค่านิยมต่าง ๆ จากพ่อแม่ไปสู่เด็ก กระบวนการถ่ายทอดนี้ คือ การสื่อสารนั่นเอง ซึ่งในแต่ละครอบครัวก็จะแตกต่างกัน เพราะในแต่ละครอบครัวก็ย่อมมีการพัฒนารูปแบบลักษณะเฉพาะขึ้นมา

ความแตกต่างของการสื่อสารภายในครอบครัวเหล่านี้ มีอิทธิพลต่อแบบแผนในการคิดและความสนใจที่เป็นแนวทางในการหล่อหลอม หรือพัฒนาบุคลิกภาพของบุคคล นักทฤษฎีส่วนมากเชื่อว่า ประสบการณ์ของบุคคลที่มาจากครอบครัวแบบต่าง ๆ ย่อมจะแตกต่างกัน จึงได้แบ่งบรรยากาศการเลี้ยงดู ที่บุคคลได้รับจากครอบครัวดังนี้ (สมาคมคณะเศรษฐศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2524 : 113-115)

เมื่อพิจารณาแล้ว เราสามารถจำแนกครอบครัวไทยตามลักษณะการจัดการบริหารดูแลภายในครอบครัวได้ดังนี้คือ แบบอิตาเลียน (authoritarian) แบบตามใจท่าน (laissez-faire) และแบบเสรีประชาธิปไตย (democratic)

3.2.1 แบบอิตาเลียน (Authoritarian)

มีบิดาเป็นหัวหน้าครอบครัว มีหน้าที่ทำเลี้ยงครอบครัว มีอำนาจเด็ดขาดในการตั้งเป้าหมายของครอบครัวและกฎเกณฑ์ และให้ทุกคนปฏิบัติตาม มารดารับผิดชอบงานบ้านทุกอย่างตลอดจนการอบรมเลี้ยงดูบุตร การตัดสินใจในครอบครัวเป็นหน้าที่ของบิดาหรือทั้งบิดาและมารดาเท่านั้น บุตรไม่มีส่วนออกเสียงด้วย ความต้องการของบุตรไม่ได้รับการพิจารณาและตอบสนองเสมอไป บิดามารดาไม่แสดงความรักใคร่ต่อบุตร ความเอาใจใส่ต่อกันมีน้อย ทุกคนปฏิบัติตามกิจของครอบครัวตามหน้าที่ แทนที่จะทำด้วยความรัก ความเห็นใจบุตรไม่ได้รับอนุญาตให้ออกไปไกลจากบ้านจนกว่าจะพ้นวัยรุ่น กิจกรรมต่าง ๆ ระหว่างเด็กหญิงและเด็กชายแยกกัน บิดามารดาและบุตรอาจมีกิจกรรมร่วมกันบางอย่าง

3.2.2 แบบตามใจท่าน (Laissez-faire)

บิดามารดาต่างก็ไปกันคนละทางตามความชอบของตน ไม่สนใจในกันและกันและในบุตรเท่าที่ควร บิดามารดาเชื่อว่า "เด็กจะดีเอง จะชั่วตัวเอง" ทักษะคิดเช่นนี้ทำให้เกิดความคิดว่าตนไม่ต้องรับผิดชอบในการอบรมสั่งสอนบุตรให้ประพฤติในสิ่งที่ควรประพฤติ เวลามีปัญหาเฉพาะหน้าเกิดขึ้นในตอนที่ยังตัดสินใจไม่เห็น ก็ไม่ช่วยให้รู้ว่าอะไรดีชอบชั่วดี อะไรควรทำ อะไรไม่ควรทำ อย่างไร เพราะเหตุใด ถ้าเด็กโตขึ้นเสียคน ก็ถือว่าเป็นกรรมของเด็กเอง บิดามารดาเช่นนี้อาจใช้อำนาจรุนแรงกับเด็ก โดยเฉพาะครอบครัวหาเข้ากินค้ำ มักลงโทษเด็กอย่างรุนแรงและปราศจากเหตุผล

3.2.3 แบบเสรีประชาธิปไตย (Democratic)

บิดามารดาเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน รับผิดชอบร่วมกันในการอบรมเลี้ยงดูบุตรและในภารกิจอื่น ๆ ของครอบครัว การตัดสินใจใด ๆ ในครอบครัวเกิดขึ้นจากการตกลงเห็นชอบของสมาชิกทุกคน โดยถือความสุขของส่วนรวมเป็นใหญ่ บุตรมีโอกาสใช้ความสามารถอย่างเต็มที่และรับผิดชอบในกิจการต่าง ๆ ของครอบครัว มีโอกาสให้ตัดสินใจเริ่มและตัดสินใจในเรื่องจากเล็กไปหาใหญ่ บิดามารดาสนองความต้องการพื้นฐานของเด็ก ให้ความรัก ความเอาใจใส่และจัดสิ่งแวดล้อมทางกาย เพื่อให้บุตรเจริญเติบโตได้อย่างเต็มที่เท่าที่บุตรรับได้ อนุญาตและให้โอกาสที่จะคบหาสมาคมกับเพื่อน ในสายตาของบิดามารดา เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้น ทุกคนมีส่วนร่วมได้ออกเสียงและแสดงความคิดเห็น ซึ่งถ้าเกิดขัดแย้งขึ้น ก็เป็นโอกาสให้แต่ละคนได้ฝึกการใช้เหตุผลโต้แย้ง

3. รูปแบบการสื่อสารภายในครอบครัว (Family Communication Pattern)

รูปแบบการสื่อสารในครอบครัว หมายถึง โครงสร้างและกระบวนการสื่อสารระหว่างสมาชิกในครอบครัว เช่น สามี-ภรรยา บิดา-มารดา-บุตร ซึ่งถือเป็นการวิเคราะห์การสื่อสารในระดับระหว่างบุคคล (Interpersonal Level) แทนที่จะเป็นระดับบุคคลโดยตรง (Individual Level) (Chaffee, McLeod and Wackman, 1973 : 25)

ส่วนแคนเทอร์ (Kantor) และ เลร์ (Lehr) ผู้เชี่ยวชาญการศึกษาวิจัยในสาขาสื่อสารในครอบครัวได้แบ่งคุณลักษณะหรือแบบวิถีของการสื่อสารในครอบครัวออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ การสื่อสารในครอบครัวแบบปิด (Closed family Communication) การสื่อสารในครอบครัวแบบเปิด (Opened family Communication) และการสื่อสารในครอบครัวแบบปล่อย (Random family Communication) ซึ่งแต่ละแบบก็มีข้อดีและข้อด้อยในตัวของมันเอง และอาจเป็นแบบวิถีสร้างสรรค์หรือไม่ก็ได้ ขึ้นอยู่กับการเลือกสรรมาใช้ในแต่ละสถานการณ์

1. การสื่อสารในครอบครัวแบบปิด (Closed Family Communication) หมายถึง แบบวิธีการสื่อสารในครอบครัวที่เข้มงวด มีการวางระเบียบกฎเกณฑ์อย่างรัดกุม ผู้ที่กำหนดกฎเกณฑ์ คือผู้ที่มีอำนาจสูงสุดซึ่งมักจะ ได้แก่ บิดา ผู้กำหนดกฎเกณฑ์จะเป็นผู้ให้คำแนะนำ และควบคุมกิจกรรมต่าง ๆ ของครอบครัว ประเด็นของการสนทนาและข้อมูลข่าวสารที่ผ่านสื่อต่าง ๆ เข้ามาจะต้องถูกกลั่นกรองด้วยข้อจำกัดต่าง ๆ เพื่อให้เป็นไปตามบรรทัดฐานของครอบครัว ซึ่งจะกำหนดว่าจะมีอะไรบ้างที่สมาชิกควรจะได้ประสบพบเห็น และอะไรบ้างที่ไม่ควร

ในครอบครัวแบบนี้ เด็กที่อ่านหนังสือง่าย จะได้รับรางวัลเป็นสิ่งตอบแทน ในทางตรงกันข้ามก็ใช้การลงโทษสำหรับเด็กที่ไม่เชื่อฟังผู้ใหญ่ เรื่องของเวลา มักเป็นสิ่งที่เห็นได้ชัดในครอบครัวแบบนี้ว่า มีการวางระเบียบในเรื่องเวลาไว้อย่างเคร่งครัด มีตารางเวลาสำหรับกิจกรรมต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน และทุกคนต้องรักษาระเบียบ เช่น จะต้องกลับถึงบ้านไม่เกิน 17.00 น. จะต้องเข้านอนก่อน 21.00 น. ข้อความที่ผู้ใหญ่มักพูดกับเด็กในครอบครัวแบบนี้ ได้แก่ ข้อความในทำนองที่ชี้ให้เห็นความสำคัญของ เกียรติยศของวงศ์ตระกูล

ข้อดีของครอบครัวแบบปิดคือ มักจะแก้ไขสถานการณ์ที่ยุ่งยากได้ โดยอาศัยวิธีการเชิงอำนาจนิยม ซึ่งมีคุณประโยชน์หลายประการ ประการแรก การใช้อำนาจนิยมมักจะมุ่งเน้นให้เกิดประสิทธิผล ประการที่สอง วินัยและการควบคุมพฤติกรรมสามารถให้ความรู้สึกมั่นคงและปลอดภัยแก่สมาชิกได้เป็นอย่างดี ในกรณีที่สมาชิกประพฤติตามครรลองของกฎระเบียบ ประการที่สาม การใช้ทรัพยากรในครอบครัวแบบนี้จะมีการจัดสรรอย่างรอบคอบ ไม่ปล่อยให้แต่ละคนทำอะไรตามอำเภอใจ ส่วนข้อเสียของครอบครัวแบบปิดก็คือ ทำให้บุตรหลานไม่มีอิสระอย่างเต็มที่ ปิดกั้นตนเองจากโลกภายนอก ดำเนินกิจวัตรประจำวันอย่างเต็มไปดด้วยข้อกำหนด

2. การสื่อสารในครอบครัวแบบเปิด (Opened family Communication) หมายถึง แบบวิธีการสื่อสารในครอบครัว ที่สมาชิกแต่ละคนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจความเป็นไปต่าง ๆ ภายในครอบครัวสูง แต่ละคนมีบทบาทค่อนข้างมากและมีความยืดหยุ่นสูง แม้ว่าโดยปกติแล้ว พ่อแม่จะมีอำนาจในบ้านมากกว่าลูก แต่ก็มีความเหมาะสมที่จำเป็น กฎระเบียบของครอบครัวเป็นสิ่งที่ผ่อนผันและเปลี่ยนแปลงได้ง่าย เช่น เวลาร่วมรับประทานอาหารเย็นอาจเปลี่ยนแปลง โดยการตัดสินใจของคนส่วนใหญ่ในบ้านหรือบางคน อาจจะไม่มารับประทานอาหารเย็นที่บ้านก็ได้ ประเด็นต่าง ๆ เป็นเรื่องที่พูดคุยถกเถียงกันได้ การโน้มน้าวใจเป็นวิธีการที่พ่อแม่มักใช้ได้ผลดีกว่าการแสดงอิทธิพลเห็นอูฐ ทุกคนมีสิทธิ์โน้มน้าวใจสมาชิกคนอื่น ๆ ให้ทำสิ่งที่ตนต้องการแม้ว่าโดยปกติพ่อแม่จะเป็นหัวหน้าครอบครัวมีอำนาจในการจัดการต่าง ๆ ภายในบ้าน แต่โครงสร้าง

ของอำนาจก็ไม่ได้เป็นไปอย่างตายตัว แต่ละคนมีสิทธิ์ที่จะเสนอ ร่วมตัดสินใจ และดำเนินการได้ ครอบครัวแบบนี้มี การติดต่อสื่อสารกับบุคคลภายนอกมาก พร้อมกันนี้ ก็รับอิทธิพลจากภายนอกอยู่เสมอ ไม่มีการสกัดกั้นข้อมูลข่าวสารจากสื่อต่าง ๆ ที่หลั่งไหลมาสู่ครอบครัว

ข้อดีของครอบครัวแบบเปิด คือ สมาชิกแต่ละคนมีสิทธิ์ที่จะปรับความต้องการของตนเองให้เข้ากับครอบครัว เพราะใช้วิธีการสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจและยึดถือเสียงข้างมากเป็นสำคัญ แต่ละคนสามารถมีอิทธิพลต่อครอบครัวได้ ครอบครัวแบบเปิดให้โอกาสแก่บุคคลในการเจริญเติบโตสูงทั้งทางด้านอารมณ์ สังคม และสติปัญญา อย่างไรก็ตาม ข้อเสียของครอบครัวประเภทนี้ก็ได้แก่ การมีสภาพที่ง่ายต่อการแตกแยก ขาดความปรองดองกันเพราะต่างก็ยึดมั่นในความคิดเห็นของตน เมื่อมีข้อขัดแย้งขึ้นมา สมาชิกในครอบครัวมักมีที่รู้มึนที่จะเอาชนะกัน การหวังที่จะอาศัยเสียงเกินกว่าครึ่งหนึ่งนั้นพอจะเป็นไปได้ แต่ที่หวังจะให้ทุกคนเห็นพ้องต้องกันเป็นเอกฉันท์นั้น เป็นไปได้นยาก

3. การสื่อสารในครอบครัวแบบปล่อย (Random family Communication)

หมายถึง แบบวิธีการสื่อสารในครอบครัวที่สมาชิกแต่ละคนสามารถทำอะไรตามที่ตนต้องการได้ กฎระเบียบต่าง ๆ มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ การอยู่ร่วมกันของสมาชิกในครอบครัวแบบนี้ เป็นไปตามสบายในแบบฉบับของแต่ละคน เรื่องที่แต่ละคนสนใจมักเป็นเรื่องในปัจจุบัน ไม่มีเป้าหมายระยะยาวสำหรับอนาคต การใช้ทรัพยากรหรือดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ในครอบครัวแบบนี้ มักเป็นไปเพื่อจัดการกับปัญหาเฉพาะหน้า ครอบครัวแบบนี้ติดต่อสื่อสารกับบุคคลภายนอกสูง และรับอิทธิพลจากภายนอกมากตามอัธยาศัยของสมาชิกแต่ละคน ความเป็นอยู่เป็นไปตามความพอใจของแต่ละคน เช่น ในขณะที่คนอื่น ๆ นอนหลับ อาจจะมีบางคนทำงานหรือรับประทานอาหาร เวลาอาหารแต่ละมื้อไม่คงที่ ขึ้นอยู่กับการจัดการในชีวิตประจำวันของสมาชิกแต่ละคน ในสถานการณ์ที่ทำอะไรได้ตามสบาย หากเมื่อใดที่ดำเนินไปอย่างราบรื่น เมื่อนั้นเราก็จะมองเห็นว่าครอบครัวแบบนี้ ให้โอกาสแก่บุคคลที่จะดำเนินชีวิตอย่างมีเสรีภาพ สร้างสรรค์ แต่หากเมื่อใดที่ดำเนินไปอย่างซุกซลัก เราก็จะมองเห็นว่าครอบครัวแบบนี้เป็นหนทางไปสู่ความแตกร้างได้ง่ายเด็ก ๆ อาจจะถูกปล่อยปละละเลย ไม่ได้รับการเอาใจใส่อย่างเนืองน

แมคเลียต แชนฟีและแวกแมน (McLeod, Chaffee and Wackman, 1973 : 349-364) ยังได้อธิบายว่า ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวมี 2 แบบ คือ Socio-orientation และ Concept-orientation)

1. **ความสัมพันธ์แบบ Socio-orientation** คือ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลภายในครอบครัวที่เข้ากันได้ ครอบครัวแบบนี้จะอบรมให้เด็กรักษาความสัมพันธ์กลมเกลียวเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับพ่อแม่และบุคคลอื่น ๆ ในครอบครัว พ่อแม่จะสนับสนุนเด็กให้ปรับตัวเข้ากับสมาชิกคนอื่น ๆ ในครอบครัวและเพื่อน ๆ พ่อแม่จะสอนลูกให้หลีกเลี่ยงความขัดแย้ง เด็กจะต้องรู้จักระงับความโกรธและยอมจำนนในการถกเถียงปัญหา เพื่อมิให้มีการขัดแย้งหรือความยุ่งยากเกิดขึ้น ครอบครัวแบบนี้จะสอนเด็กให้เคารพผู้ใหญ่ ลักษณะเด็กที่จะพบในครอบครัวที่เป็น Socio-orientation คือ ประการแรก เด็กจะมีลักษณะยอมจำนนต่อการยอมรับ โดยเฉพาะผู้ใหญ่ มิให้โต้เถียงผู้ที่มีอาวุโสกว่าตนและผู้มีประสบการณ์มากกว่า ประการที่สองคือ เด็กได้รับการเรียนรู้ให้หลีกเลี่ยงสถานการณ์จริง โดยถูกสอนว่า หนทางที่ดีที่สุดในการหลีกเลี่ยงความเดือดร้อน คือ หนีจากสิ่งนั้น เมื่ออยู่ในสังคมทางเลือกของพวกเขา เมื่อเกิดความขัดแย้งกัน การเปลี่ยนจุดยืนของตนในประเด็นที่เป็นปัญหานั้น ไปในทางที่สนับสนุนผู้อื่น

2. **ความสัมพันธ์แบบ Concept-orientation** จะสนับสนุนให้เด็กแสดงความคิดเห็นของตนเองโดยยึดถือแนวความคิด ข้อเท็จจริง ความถูกต้องและความเป็นไปได้ของเนื้อหาที่สื่อสารกันเป็นหลัก เด็กจะได้รับการสนับสนุนให้กำลังใจ ให้รู้จักแสดงความคิดเห็นของตนเองออกมาอย่างเปิดเผย รู้จักโต้แย้งความคิดเห็นของผู้อื่น ขณะเดียวกัน ก็รู้จักยอมรับฟังความคิดเห็น ความเชื่อของผู้อื่นด้วย พ่อแม่จะสนับสนุนลูกให้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นกับบุคคลอื่น รู้จักแสดงเหตุผลแม้จะมีความคิดเห็นไม่ตรงกันหรือมีความขัดแย้งกันก็ตาม เด็กมักจะร่วมถกเถียงปัญหากับพ่อแม่หรือบุคคลอื่นเป็นประจำ และรู้จักประเมินปัญหาอย่างรอบคอบ

แนวความคิดเกี่ยวกับการสื่อสารภายในกลุ่ม

1. ความหมายของกลุ่ม

อิรันท์ อนุวัชศิริวงศ์ (2534 : 18) ได้ให้ความหมายของ กลุ่ม ดังนี้ "การชุมนุมกันของบุคคลมากกว่า 2 คนขึ้นไปที่มีเป้าหมายร่วมกัน และมีปฏิสัมพันธ์กัน หรือมีการ"สื่อสารกัน" หน้าที่ของกลุ่มอาจจะเป็นการสร้างเสริมความเข้าใจกัน เป็นกลุ่มตัดสินใจแก้ปัญหาต่าง ๆ และหลายครั้งที่กลุ่มเป็นตัวทำหน้าที่หลายอย่างในเวลาเดียวกัน เช่น สนองความต้องการที่จะรักษาสมาชิกภาพเป็นอย่างดี แสดงออกอย่างมีค่าในเรื่องเกี่ยวกับความก้าวหน้าขององค์กร การแก้ปัญหาสังคม เป็นต้น

กลุ่มในที่นี้ หมายถึง กลุ่มขนาดเล็กที่มีลักษณะการสื่อสารแตกต่างจากการสื่อสารระดับอื่น ๆ ลักษณะดังกล่าวถูกกำหนดโดยความสัมพันธ์และการกระทำต่อกันระหว่างผู้พูดกับผู้ฟัง ซึ่งต่างก็เป็นสมาชิกของกลุ่ม

ธรรมชาติและคุณสมบัติของกลุ่ม สามารถจำแนกเป็นประการต่าง ๆ ได้ดังนี้

1. สมาชิกในกลุ่มมีการพึ่งพาอาศัยกันและมีความคล้ายคลึงกัน หมายความว่า ความคิด พฤติกรรมของสมาชิกภายในกลุ่มจะถูกเปลี่ยน หรือได้รับอิทธิพลจากการแสดงออกซึ่งความคิดและพฤติกรรมของสมาชิกคนอื่น ๆ ภายในกลุ่ม
2. กลุ่มจะต้องมีการสื่อสารหรือปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก หมายถึง มีการตอบสนองต่อกัน ในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น
3. สมาชิกในกลุ่มยอมร่วมร่วมมือกัน เพื่อจุดมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์เดียวกัน ช่วยกันทำงานให้สำเร็จ หรือหลีกเลี่ยงปัญหาต่าง ๆ ที่เห็นว่าจะเกิดขึ้น
4. กลุ่มเป็นส่วนหนึ่งของบรรทัดฐานหรือความคาดหวังสำหรับทุกคนหรือส่วนใหญ่ภายในกลุ่ม บรรทัดฐาน คือ มาตรฐานที่วางไว้ กลุ่มอาจจะกำหนดมาตรฐานทั้งด้านพฤติกรรม การมีส่วนร่วม การมีปฏิสัมพันธ์กัน หรือด้านอื่น ๆ บรรทัดฐานอาจหมายถึงบทบาทซึ่งเป็นหน้าที่ส่วนหนึ่งของบุคคลภายในกลุ่ม

2. จุดมุ่งหมายของกลุ่ม

เราสามารถจำแนกจุดมุ่งหมายกว้าง ๆ ของกลุ่มออกได้เป็น 3 ประเภท ได้แก่

1. กลุ่มซึ่งมีจุดมุ่งหมายพื้นฐานเพื่อการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร กลุ่มแบบนี้มีจุดมุ่งหมายพื้นฐาน เพื่อการค้นหาและแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและความรู้ต่าง ๆ เช่น กลุ่มศึกษาในเรื่องต่าง ๆ กลุ่มศาสนา กลุ่มการเมือง เป็นต้น
2. กลุ่มเพื่อการสังคม กลุ่มแบบนี้มีจุดมุ่งหมายโน้มเอียงไปในมิติด้านอารมณ์-สังคม (social-emotional) มากกว่าเพื่อให้เกิดผลงาน กลุ่มจะเน้นความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกเป็นหลัก เพื่อให้สมาชิกรู้จักในกันและกันในฐานะที่แต่ละคนมีบุคลิกภาพเฉพาะตัว เช่น กลุ่มสังสรรค์ กลุ่มพัฒนาตนเอง กลุ่มท่องเที่ยว เป็นต้น
3. กลุ่มเพื่อการแก้ปัญหา กลุ่มแบบนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อแสวงหาทางเลือกต่าง ๆ ในการแก้ปัญหาใดปัญหาหนึ่ง โดยที่สมาชิกจะต้องร่วมกันนิยามขอบข่ายของปัญหาให้ชัดเจน จึงจะสามารถค้นหาสาเหตุและวิธีการแก้ปัญหาได้ ผลงานที่จะต้องแล้วเสร็จจึงเป็นสิ่งที่กลุ่ม ซึ่งมีจุดมุ่งหมายประเภทนี้ จะต้องดำเนินการให้ได้ด้วยเทคนิควิธีต่าง ๆ เช่น กลุ่มพิจารณาแก้ไขพระราชบัญญัติต่าง ๆ กลุ่มศึกษาปัญหาสังคม กลุ่มพิจารณาทางเลือกใหม่ทางการศึกษา กลุ่มแก้ปัญหาเศรษฐกิจ เป็นต้น

3. ประเภทของกลุ่ม

Brooks (1983) ได้แยกกลุ่มออกเป็น 5 ประเภท คือ 1) กลุ่มปฐมภูมิ (primary group) ได้แก่ กลุ่มครอบครัว ญาติพี่น้อง เพื่อนสนิท 2) กลุ่มลำลอง (casual group) ได้แก่ กลุ่มที่มารวมตัวกันอย่างไม่มีพิธีรีตรอง ไม่มีจุดมุ่งหมายเพื่อทำงานใด ๆ เฉพาะเจาะจง เช่น สภากาแฟ กลุ่มพบปะในร้านอาหาร 3) กลุ่มศึกษา (educational group) ได้แก่ กลุ่มที่รวมตัวกันด้วยวัตถุประสงค์เฉพาะเจาะจงเพื่อเพิ่มพูนความรู้ เช่น กลุ่มศึกษา ศิลปวัฒนธรรมไทย 4) กลุ่มบำบัด (therapeutic group) ได้แก่ กลุ่มที่เกิดขึ้น เพื่อใช้เป็นกระบวนการแนะแนวหรือแก้ไขปัญหาทางจิตใจ หรือพฤติกรรมของบุคคล เช่น กลุ่มบำบัดปัญหา ยาเสพติด กลุ่มจิตบำบัด และ 5) กลุ่มแก้ปัญหา (problem-solving group) ได้แก่ กลุ่มที่มีจุดมุ่งหมายเฉพาะเจาะจงเพื่อทำหน้าที่แก้ปัญหา ดำเนินการติดตาม ประเมินผล เช่น คณะกรรมการแก้ไขและปรับปรุงปัญหาจราจรในกรุงเทพมหานคร เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม หากจะจำแนกกลุ่มออกเป็นประเภทกว้าง ๆ จะจำแนกได้เป็น 2 ประเภท คือ

1. กลุ่มที่เกิดขึ้นอย่างเป็นทางการ เป็นกลุ่มที่ได้รับมอบหมายภารกิจระบุวัตถุประสงค์ชัดเจน พร้อมทั้งขอบข่ายของอำนาจหน้าที่ กำหนดตัวสมาชิก กลุ่มชนิดนี้มักเกิดจากความต้องการขององค์กรหรือหน่วยงาน เช่น คณะทำงาน คณะอนุกรรมการ ฯลฯ

2. กลุ่มที่เกิดขึ้นอย่างไม่เป็นทางการ เป็นกลุ่มที่คนหลาย ๆ คนหรือหลายฝ่ายมารวมตัวกันเอง อาจมีวัตถุประสงค์เพื่อการทำงานหรือไม่ใช้เพื่อการทำงานก็ได้ ในการรวมตัวที่ไม่เกี่ยวข้องกับการทำงานมักจะขึ้นอยู่กับความสนใจและความพอใจของแต่ละคน เช่น กลุ่มเลونا กลุ่มอาสาพัฒนา ฯลฯ

ทุก ๆ กลุ่มเป็นรูปการณ์หนึ่งของสังคม ทุกคนต้องเกี่ยวข้องอยู่ในกระบวนการกลุ่มมีบทบาทปฏิสัมพันธ์กัน เช่น บทบาทในการติดตาม การแสดงความคิดเห็น กระบวนการของกลุ่มที่ดำเนินอยู่จึงควรจะเป็นไปเพื่อการบรรลุเป้าประสงค์ที่กลุ่มมีอยู่

4. รูปแบบของการสื่อสารภายในกลุ่มขนาดเล็ก

การสื่อสารของกลุ่มขนาดเล็ก เกิดจากความต้องการของสมาชิกคนใดคนหนึ่งภายในกลุ่มที่จะทราบถึงความคิด ความเชื่อ ของสมาชิกคนอื่น ๆ อันจะเป็นผลให้สมาชิกผู้นั้นสามารถเปลี่ยนความคิดความเชื่อของตน และขณะเดียวกัน ก็พยายามเปลี่ยนความคิดความเชื่อของสมาชิกคนอื่น ๆ ให้สอดคล้องกับตนด้วย ลักษณะที่กล่าวนี้ เรียกว่า "กระบวนการกลุ่ม" (Group

Process) ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายในกลุ่มจะเกิดขึ้นได้ เมื่อสมาชิกภายในกลุ่มได้กระทำการสื่อสาร ประเมินผลและตกลงร่วมกัน การตกลงร่วมกันเรื่องขนาดของกลุ่ม การจัดระยะห่างระหว่างสมาชิก ความแตกต่างและบทบาทของสมาชิก บรรทัดฐานของกลุ่ม ตลอดจนความสามัคคีของกลุ่มจะสำเร็จลง โดยการสื่อสารที่มีสัดส่วนเหมาะสมทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ

การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในระหว่างสมาชิกภายในกลุ่ม จะบรรลุความสำเร็จได้นั้น สมาชิกจะต้องมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น โดยทั่วถึงกัน นั่นคือผู้ร่วมสนทนา มีโอกาสได้พูดคุยทุกคน แทนที่จะมีผู้พูดเพียงคนเดียวหรือพูดคุยกันในจำนวนจำกัด การสื่อสาร แลกเปลี่ยนความคิดเห็นภายในกลุ่มจะไม่จำกัด หรือหยุดนิ่ง ณ ที่ใดที่หนึ่ง แต่จะหมุนเวียนเคลื่อนที่ไปเสมอ และจะก้าวไปเรื่อย ๆ อย่างเป็นธรรมชาติ นั่นคือ จะไม่มีการวางแผนไว้ล่วงหน้าว่าการสื่อสารจะเป็นไปในลักษณะใด และจะต้องไม่มีลักษณะของการให้เป็นที่ไปโดยเด็ดขาด ส่วนเรื่องต่าง ๆ ที่พูดคุยกันภายในกลุ่ม มักจะเกี่ยวข้องกับบทบาทหรือสถานะของสมาชิก ถ้าในกลุ่มมีสมาชิกคนใดซึ่งสมาชิกคนอื่น ๆ เห็นว่ามีบทบาทสำคัญในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง สมาชิกของกลุ่มก็มีแนวโน้มที่จะขอความคิดเห็นในเรื่องนั้น ๆ จากสมาชิกผู้นั้น และจะยอมรับความคิดเห็นจากสมาชิกคนใดคนหนึ่งของกลุ่ม ซึ่งเป็นผู้ที่รู้จักดีภายในกลุ่มว่า มีความรู้ความสามารถในเรื่องนั้น ๆ ในสถานการณ์เช่นนี้ บุคคลผู้นั้นเปรียบเหมือนกับวิทยากร ซึ่งเป็นแหล่งของวิทยาทานในเรื่อง โดยเฉพาะ

แนวความคิดเกี่ยวกับลักษณะของกลุ่มเป้าหมาย : นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

นักวิชาการด้านจิตวิทยาวัยรุ่นหลายคน ได้แสดงแนวความคิดเกี่ยวกับลักษณะของ "ความเป็นวัยรุ่น" ไว้ดังนี้

แคทเทล (Cattell, R.B., 1965 อ้างใน โสภา ชปิลมันน์, 2536) ได้แบ่งลำดับขั้นพัฒนาการบุคลิกภาพของวัยรุ่นให้อยู่ในช่วงระยะอายุ 6-13 ปี ซึ่งเป็นระยะที่เด็กเปลี่ยนแปลงความสนใจ ความรักที่มีต่อพ่อแม่จะเบนไปสู่กลุ่มเพื่อน ระยะนี้เป็นระยะการพัฒนา "ตนเอง" ให้เข้มแข็งขึ้น และในช่วงระยะอายุ 14-24 ปี เป็นระยะวัยรุ่นที่มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายทั้งเพศชายและเพศหญิง เป็นระยะที่ความไม่มั่นคงทางอารมณ์เพิ่มขึ้น มีความสนใจในเรื่องเพศ เริ่มมีการปรับตัวอันทำให้เกิดความความขัดแย้งในใจขึ้น ซึ่งมีสาเหตุมาจากความต้องการเป็นตัวของตัวเอง ต้องการอิสระจากพ่อแม่ ต้องการยืนด้วยขาของตนเองในเรื่องการทำงาน ในเรื่องรายได้ เพื่อจับจ่ายใช้สอยสำหรับตนเอง ต้องการความสนใจจากเพื่อนต่างเพศ

หากสามารถผ่านพ้นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นไปได้ จะทำให้เกิดความภาคภูมิใจ และเกิดความพึงพอใจในตัวเองยิ่งขึ้น

อีริก เอช. อีริกสัน (Erik H. Erikson, 1970 อ้างใน โสภา ซิลมันน์, 2536) ได้จัดช่วงภาระตามขั้นพัฒนาการของมนุษย์ในช่วงวัยรุ่นว่า เป็นช่วงระยะเวลาเริ่มรู้จักรับผิดชอบ ต่อหน้าที่การงาน และความสำเร็จที่จะได้รับ อายุของเด็กจะอยู่ระหว่าง 6-12 ปี เด็กจะเริ่มเข้าไปเกี่ยวข้องกับสังคมมากขึ้น การพัฒนาของเด็กวัยนี้จะเป็นไปอย่างช้า ๆ และลุ่มล่าม มี การเริ่มเรียนรู้เกี่ยวกับการใช้ความชำนาญในสิ่งใหม่ ๆ การใช้ความสามารถทางด้านสังคม เป็นระยะที่เด็กต้องการความสำเร็จในสิ่งที่ตนได้ทำลงไป ในทางตรงกันข้ามหากเด็กไม่สามารถ จะประสบความสำเร็จได้ในระยะนี้ เด็กจะเกิดความรู้สึกว่าวุ่น และเกิดความหมกหมุ่นขึ้น และ เด็กที่อยู่ในช่วงอายุระหว่าง 13-17 ปี ซึ่งเป็นช่วงวัยรุ่นเต็มที่ เด็กจะเติบโตอย่างรวดเร็วทาง ด้านร่างกาย ทำให้เด็กเกิดความรู้สึกกลัดกลุ้มภายใน (Inner Turmoil) และตัดสินใจไม่ถูกว่า ตนเองจะปฏิบัติตนอย่างไร ในระยะนี้ เพื่อนในกลุ่มเดียวกันจะมีอิทธิพลต่อเด็กมาก เด็กจะเลียนแบบเพื่อนฝูง ในระยะนี้ หากเด็กไม่สามารถจะตัดสินใจหรือแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ เนื่องจาก การเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายและสังคมอย่างมากมาย ก็จะทำให้เด็กเกิดความรู้สึกหมกหมุ่น หรือเกิดความรู้สึกว่าเหวี่ยงขึ้น

เอลิซาเบท บี เฮอร์ลอค (Elizabeth B. Hurlock, 1949 & 1963) ผู้ศึกษาจิตวิทยา วัยรุ่น กล่าวว่า วัยรุ่นเป็นหัวเลี้ยวหัวต่อ เป็นวัยแห่งการปรับตัว เป็นวัยแห่งปัญหาและเป็นวัยที่มีความเคร่งเครียดทางอารมณ์ เป็นวัยที่มีพัฒนาการด้านวิถีการดำเนินชีวิตทั้งด้านร่างกายและจิตใจ เป็นช่วงเวลาของการเจริญงอกงาม และการเปลี่ยนแปลงในแทบทุกด้าน คือ ด้านร่างกาย สติปัญญา สังคมและอารมณ์ เป็นช่วงเวลาที่รับสิ่งใหม่ ๆ ทั้งด้านประสบการณ์ ความรับผิดชอบ ความสัมพันธ์กับเพื่อนและความสัมพันธ์กับผู้ใหญ่ สิ่งที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วมักเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับการปรับตัว การเปลี่ยนแปลงจากวัยรุ่นไปสู่ผู้ใหญ่ในระยะแรกจึงดูเหมือนว่า ปัญหาต่าง ๆ จะเกิดขึ้นพร้อม ๆ กันในตัวเด็ก เด็กวัยรุ่นจึงไม่สามารถปรับตัวให้ทันต่อปัญหา เหล่านี้ได้ ปัญหาต่าง ๆ นั้น สามารถจำแนกได้เป็น 2 ประเภท คือ ปัญหาที่ตัวเด็กเองและปัญหา ที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางสังคมได้แก่ ปัญหาเกี่ยวกับ บิดามารดา ครูอาจารย์ เพื่อนและบุคคล ภายนอก ปัญหาเหล่านี้เกิดขึ้นในสภาพและเวลาใดก็ได้ ที่เด็กเกิดความรู้สึกว่าไม่สามารถจะหา วิธีการเพื่อสนองความต้องการที่พึงพอใจได้ ซึ่งสอดคล้องกับความคิดเห็นของ กรอนลันด์ (Gronlund, 1959:232) ที่ว่า เมื่อเด็กเข้าโรงเรียนจนสู้วัยผู้ใหญ่ ประสบการณ์ทางสังคมย่อม กว้างขวางออกไปตามลำดับ หากทุกสิ่งทุกอย่างได้พัฒนาไปตามปกติ กล่าวคือ เมื่อถึงวัยเข้า

โรงเรียน เด็กได้มีโอกาสมีความสัมพันธ์กับเพื่อนในวัยเดียวกัน ได้รับการยอมรับนับถือจากเพื่อน เด็กก็จะได้รับรู้บทบาทว่าตนควรปฏิบัติตนอย่างไร เมื่ออยู่ร่วมกับกลุ่มเพื่อน การที่เด็กเข้ากับเพื่อนได้ดี จะทำให้เด็กรู้สึกอบอุ่นใจ มีความมั่นใจ เกิดความเชื่อมั่นในตนเองและผู้อื่น เมื่อเขาสามารถอยู่ร่วมกับเพื่อนฝูงได้อย่างมีความสุข เขาก็ย่อมปรารถนาที่จะมีความสัมพันธ์กับคนอื่นเพิ่มขึ้น มีทัศนคติที่ดีต่อคนทั่วไป และอยู่ร่วมกับคนอื่นได้ดีในสังคม

ฮอลล์ (Hall : อ้างจากนาฏเจสสิว สุมาวงศ์, 2508) กล่าวว่า เด็กวัยรุ่นมักจะเจ้าอารมณ์ เจ้าคิดเจ้าแค้น ตัดสินใจรวดเร็วและรุนแรง สาเหตุเพียงเล็กน้อยอาจกลายเป็นเรื่องใหญ่โตได้ นอกจากนี้ เด็กวัยรุ่นยังชอบทำอะไรแปลก ๆ ที่ไม่เหมือนคนอื่นอีกด้วย

จตุพร จริยะนรวิชัย (2514) ได้กล่าวว่า มีผู้แบ่งกลุ่มวัยรุ่นออกเป็น 2 พวกคือ วัยรุ่นที่ยอมรับตนเอง และวัยรุ่นที่ไม่ยอมรับตนเอง และกล่าวว่า วัยรุ่นที่ยอมรับตนเอง จะเป็นผู้ยอมรับทั้งส่วนดีและส่วนเสียของตนเอง ยอมรับความเปลี่ยนแปลงทั้งทางร่างกายและอารมณ์ของตน ไม่ตั้งเป้าหมายไว้สูงกว่าความสามารถของตนเอง กล้าเผชิญปัญหาในชีวิตจริง และวัยรุ่นกลุ่มนี้จะเจริญเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่ดีและเป็นพลเมืองดีของชาติ ส่วนวัยรุ่นที่ไม่ยอมรับตนเองจะเป็นพวกตีตนพ่ายตนเอง ไม่นับถือตนเองและมีปมด้อยทางความรู้สึก มักไม่มีความสุข สุขภาพจิตไม่ดี มักหาทางออกในชีวิตด้วยทางที่ไม่ถูกไม่ควร บางคนก็หาทางแก้ไขปัญหาโดยการประหลาดผิดกฎหมาย

ในช่วงวัยย่างเข้าสู่วัยรุ่นนี้ เป็นระยะที่มีการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายเป็นอย่างมาก ทั้งนี้ เพราะร่างกายเตรียมเข้าสู่วัยรุ่น ส่วนต่าง ๆ ของร่างกายเจริญเติบโตไม่พร้อมกัน และความเจริญเติบโตของกระดูกและกล้ามเนื้อไม่เป็นสัดส่วนกัน จึงดูเก้งก้าง ทางด้านภาษานั้น เด็กวัยนี้จะแสดงว่ามีลักษณะเริ่มจะเป็นผู้ใหญ่ น้ำเสียงก็เปลี่ยนไป ทางด้านอารมณ์เปลี่ยนแปลงง่าย และหงุดหงิด วิตกกังวล ซึ่งเป็นผลเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย ทางด้านสังคม เริ่มสนใจเพศตรงกันข้าม ชอบเล่นกีฬาเป็นทีมหรือเป็นพวก ทางด้านสติปัญญาความจำอยู่ในเกณฑ์ดี ชอบคิดแก้ปัญหา หนังสือที่ชอบอ่านมากได้แก่ นวนิยาย การ์ตูนและเรื่องรอมย์ต่าง ๆ ในวัยนี้ เด็กแต่ละคนจะมีลักษณะดังกล่าวเกิดขึ้นไม่พร้อมกัน แต่โดยปกติแล้ว เด็กหญิงจะเข้าสู่ระยะ Puberty เร็วกว่าเด็กชายประมาณ 1-2 ปี

สำหรับลักษณะของกลุ่มเป้าหมายในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นเด็กนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น มีอายุระหว่าง 10-15 ปี หากพิจารณาตามขั้นแห่งพัฒนาการของมนุษย์ (Stages of Human Development) ตามหลักทางจิตวิทยาแล้ว จะเห็นได้ว่า เป็นวัยย่างเข้าสู่วัยรุ่น

(Puberty) ซึ่งเด็กหญิงจะมีอายุเฉลี่ย 12 ปี และเด็กชาย 14 ปี และกำลังย่างเข้าสู่ช่วงวัยรุ่นตอนต้น (Early Adolescence) ซึ่งมีอายุระหว่าง 13-15 ปี (สุชา จันทน์เอม, 2531)

สำหรับช่วงวัยรุ่นตอนต้น (Early Adolescence) นั้น เป็นการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญที่สุดระยะหนึ่งของชีวิต เป็นระยะที่เด็กมีปัญหาและต้องปรับตัวให้เข้ากับสิ่งใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นทั้งทางร่างกาย จิตใจ และสังคม เด็กวัยรุ่นส่วนมากมีอายุประมาณตั้งแต่ 12-21 ปี เด็กบางคนอาจเริ่มวัยรุ่นก่อนอายุที่กำหนด บางคนอาจถึงวัยรุ่นหลังอายุที่กำหนด นอกจากนี้ ในแต่ละสังคมยังกำหนดช่วงอายุของวัยรุ่นไม่แตกต่างกัน บางสังคม วัยรุ่นมีช่วงเวลาสั้นมาก จะเห็นว่าเด็กหญิงและเด็กชายจะแต่งงานเมื่ออายุยังน้อย และเริ่มรับผิดชอบหน้าที่เป็นผู้ใหญ่เมื่ออายุ 14-15 ปี เป็นต้น

ดังนั้น เราจึงสามารถสรุปลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางด้านจิตใจของวัยรุ่นที่สำคัญได้ดังนี้คือ

1. มีความต้องการและความปรารถนาใหม่ ๆ เกิดขึ้น และเป็นไปอย่างรุนแรง
2. มีความรู้สึกทางเพศเกิดขึ้น
3. เกิดความกระวนกระวายใจในเรื่องการเจริญเติบโต
4. สติปัญญาและความคิดเจริญก้าวหน้ากว้างขวางออกไป
5. เริ่มรู้จักรับผิดชอบ และต้องการเป็นอิสระ
6. อารมณ์เปลี่ยนแปลงได้ง่ายและรุนแรง
7. จินตนาการมีมากขึ้น
8. ความเชื่อมั่นต่าง ๆ เป็นไปอย่างรุนแรง
9. ความสนใจในการสมาคมมีมากขึ้น
10. ประสาทส่วนต่าง ๆ และความรู้สึกด้านสัมผัสตื่นตัวขึ้นมา

ความสำคัญและความจำเป็นที่ต้องมีการศึกษา และสนใจกลุ่มเด็กที่กำลังเป็นวัยรุ่นเป็นพิเศษ เนื่องจากเหตุผลสำคัญดังนี้

1. วัยรุ่นเป็นวัยที่เป็นหัวเลี้ยวหัวต่อจากวัยเด็กมาสู่วัยผู้ใหญ่ เด็กวัยรุ่นจึงมีความสับสนเกี่ยวกับการปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับวัย บางครั้งเขาก็คิดว่าเขายังเป็นเด็ก เพราะครูผู้ปกครอง บิดามารดา ยังคงให้ความดูแลเอาใจใส่ราวกับว่าเขาเป็นเด็ก ยังไม่ปล่อยให้เขาได้ทำอะไรอย่างอิสระเสรี และบางครั้งเขาก็คิดว่าเขาเป็นผู้ใหญ่แล้ว เขามีร่างกายเติบโตเหมือนผู้ใหญ่ทุกอย่าง และเขาได้รับการบอกเล่าให้ประพฤติตนอย่างผู้ใหญ่ เขาไม่สามารถที่จะทำอะไร

บางอย่างที่เขาเคยทำได้เมื่อเขาเป็นเด็ก ดังนั้น วัยรุ่นจึงมักจะมีปัญหาเรื่องการปรับตัวมาก บ้างก็กลายเป็นอันธพาล เป็นโรคจิต โรคประสาท บ้างก็ฆ่าตัวตาย บ้างก็ข่มขืนหมกมุ่นอยู่กับ อบายมุขต่าง ๆ ใช้ยาเสพติดเป็นทั้งพึ่ง เป็นต้น

2. **วัยรุ่นเป็นวัยที่เด็กเริ่มมีความรู้สึกทางเพศ** เด็กวัยรุ่นต้องการความรู้และคำแนะนำในเรื่องการปรับตัวทางเพศให้เหมาะสม

3. **วัยรุ่นเป็นวัยที่เด็กต้องการเตรียมตัวสำหรับอาชีพ** เขาจะต้องทำการศึกษาค้นคว้าหาความรู้ ความสามารถ ความสนใจของตนเอง ในการที่จะเลือกอาชีพเมื่อโตขึ้น

4. **วัยรุ่นเป็นวัยที่เด็กต้องการจะยึดมั่นในอุดมการณ์ ปรัชญาชีวิตของตนเอง** เด็กวัยรุ่นมีพัฒนาการทั้งทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์และสังคมที่เป็นลักษณะเฉพาะ ไม่เหมือนกับวัยอื่น ๆ ดังนั้น วัยรุ่นจึงเป็นวัยที่ผู้ปกครองและครูควรจะต้องศึกษา ทำความเข้าใจให้ถ่องแท้ เพื่อประโยชน์ในการช่วยแนะแนวทางให้เขามีการปรับตัวได้อย่างเหมาะสม เป็นประโยชน์แก่ตนเองและสังคมต่อไป

เนื่องจากเด็กในช่วงวัยรุ่นนี้ มีความต้องการที่จะมีฐานะเช่นเดียวกับผู้ใหญ่ ต้องการให้สังคมรู้ว่าเขาไม่ใช่เด็ก แต่ในขณะที่เดียวกันเขาก็ยังไม่เป็นผู้ใหญ่เต็มตัว เนื่องจากยังขาดประสบการณ์ของการรับผิดชอบ ขาดการเรียนรู้ที่มาก สภาพการขัดกันและความคับข้องใจ (frustration) จึงมีอยู่บ้าง สภาพการขัดกันสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 เรื่องใหญ่ ๆ คือ

1. ความรับผิดชอบต่อตนเอง
2. การรับบทบาทของผู้ใหญ่ ซึ่งขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมของสังคมที่บุคคลนั้นเป็นสมาชิกอยู่ ซึ่งแบบแผนใหญ่ ๆ สามารถแบ่งได้ดังนี้คือ

2.1. แบบแผนการยอมรับอย่างรวดเร็ว

แบบแผนวัฒนธรรมของคนบางกลุ่มจะไม่มีระยะวัยรุ่นเลย โดยที่เด็กอายุเพียง 12-17 ปี จะมีสภาพคล้ายผู้ใหญ่ คือ เขาจะรับผิดชอบเรื่องเงินทองและการหาเงินเลี้ยงตนเอง เขาจะอยู่ติดพ่อแม่หรือก็ได้ รับผิดชอบเกี่ยวกับการใช้เวลาว่าง หรือแม้แต่การรับผิดชอบพฤติกรรมทางเพศเอง

2.2. แบบแผนการยอมรับอย่างเชื่องช้า

วัยรุ่นในแบบแผนวัฒนธรรมประเภทนี้จะไม่ให้มีการรับผิดชอบในเรื่องใหญ่ ๆ ใด ๆ ทั้งสิ้น เช่น ในด้านการเงิน การกินอยู่หลับนอน เพื่อนฝูง การพักผ่อนหย่อนใจ บุคคลประเภทนี้จะถูกเก็บให้เป็น "เด็ก" ตลอดวัยรุ่นของเขา และมีความรับผิดชอบต่อตนเองน้อยมาก

2.3. แบบแผนทางสายกลาง

วัฒนธรรมการอบรมประเภทนี้แบ่งให้เด็กรับผิดชอบต่อตนเองบ้าง แต่ในเวลาเดียวกันก็อยู่ในความสอดส่องดูแลของผู้ใหญ่ด้วย เด็กมีความรับผิดชอบต่อตนเองอยู่บ้าง เช่น การอนุญาต

ให้ซัปรดและใช้รถเองได้ รับผิดชอบการเงินของตนเองและอาจหาสมทบเป็นส่วนปลีกย่อยอีกบ้างก็ได้ อย่างไรก็ตาม ในสภาพเช่นนี้ เด็กจะอยู่ในสภาพที่ขัดแย้งกันอยู่บ้างพอสมควร

อย่างไรก็ตาม สภาพความขัดแย้งกันทางจิตใจจะต้องมีอยู่บ้างในระยะวัยรุ่น เพราะเป็นระยะที่ร่างกายมีการเปลี่ยนแปลงมาก เด็กต้องการอิสรภาพ ต้องการเหมือนผู้ใหญ่ แต่ในขณะเดียวกันนั้น เด็กก็ขาดความรู้ ขาดประสบการณ์และความกล้าที่จะเผชิญปัญหาโดยลำพัง และแก้ปัญหาโดยไม่มีผู้ร่วมปรึกษา เด็กส่วนมากอยากรู้และต้องการความช่วยเหลือ เช่น เด็กวัยรุ่นสนใจเรื่องเพศ คิดถึงมัน ฝันถึงมัน แต่ในเวลาเดียวกันก็เกิดความกลัว และไม่ทราบว่า จะควบคุมมันได้หรือไม่ เขาต้องการรู้ ต้องการที่ปรึกษาและคนสนับสนุน ทั้ง ๆ ที่เขาก็รู้อยู่ บ้างแล้ว ดังนั้นวัยรุ่นจึงเกิดสภาพขัดกัน เกิดความวิตกกังวลและความสับสนมาก

โดยสรุปแล้ว ช่วงของวัยรุ่นอาจเป็นวัยของความสับสนหรืออาจจะเป็นความเปลี่ยนแปลงที่นำดินแดนสนุกสนานก็ได้ ซึ่งทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ ได้แก่

1. ประสบการณ์ในวัยเด็กเกี่ยวกับวัยรุ่น
2. กลุ่มสังคม วัฒนธรรมที่แวดล้อมเด็ก
3. ทักษะคติของบิดามารดาต่อเด็กวัยรุ่น

ซึ่งสิ่งที่ผู้เป็นพ่อแม่ ผู้ปกครอง หรือครูบาอาจารย์ ตลอดจนสมาชิกในสังคมแต่ละกลุ่มต่างก็หวังและปรารถนาเป็นอย่างยิ่งว่า เด็กวัยรุ่นเหล่านี้จะเจริญเติบโตด้วยพัฒนาทางร่างกายและจิตใจที่สมบูรณ์ พร้อมทั้งจะทำให้สถานการณ์และสภาพสังคมในอนาคตเจริญยิ่งขึ้นไป เป็นผู้ใหญ่ที่ดีในอนาคต

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเปิดรับสื่อและอิทธิพลของสื่อค่อนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

งานวิจัยศึกษาเรื่องการเปิดรับสื่อมวลชนของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น หรือกลุ่มเด็กวัยรุ่นตอนต้นนั้น ได้มีผู้ศึกษาวิจัยในแง่มุมต่าง ๆ ดังนี้

ในด้านนิสัย/ความนิยมในการเปิดรับสื่อนั้น มีผลงานวิจัยของนักวิชาการหลายท่านที่มีความสอดคล้องกันดังนี้ คือ จากการศึกษาของ บำรุง สุขพรรณ (2526 : 169-170) เกี่ยวกับบทบาทของสื่อมวลชนในการเผยแพร่วัฒนธรรมปลูกฝังความรักชาติ ความสามัคคี ส่งเสริมความสามัคคี ความมีระเบียบวินัยและปลูกฝังค่านิยมที่พึงประสงค์ต่อเยาวชนไทย พบว่า เด็กสนใจรับข่าว

สารจากโทรทัศน์มากที่สุด รองลงมาคือ วิทยุ และหนังสือพิมพ์ (ร้อยละ 95.0 75.0 และ 39.7 ตามลำดับ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ พรพนสิทธิ์ เทพลักษณ์เลขา (2506 : 7) เรื่อง ความสนใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นที่มีต่อรายการโทรทัศน์ในปี 2506 พบว่า นักเรียนชอบดูโทรทัศน์มากที่สุด รองลงมาคือฟังวิทยุ และอ่านหนังสือพิมพ์ เฉลี่ยแล้วจะดูโทรทัศน์วันละ 3 ชม. 6 นาที 36 วินาที ในช่วง 19.00-20.00 น. และมีความสนใจรายการดนตรีมากที่สุด รองลงมาคือรายการข่าว สารคดี รายการนำเที่ยว รายการกีฬา และรายการทนายปัญหา เช่นเดียวกับการศึกษาของสุกัญญา ตีรวนิจ (2522 : 140-141) เรื่อง อิทธิพลของสื่อต่อเด็กในกรุงเทพมหานคร พบว่า เด็กเปิดรับสื่อหลากหลายชนิด แต่สื่อที่เปิดรับและชอบมากที่สุด คือ โทรทัศน์ รองลงมาคือหนังสือพิมพ์รายวัน และวิทยุตามลำดับ และจากการศึกษาของ ดวงเดือน พันธมนาวินและคณะ (2524 : 14-19) เรื่อง สื่อมวลชน ครอบครัวและวัยรุ่นไทย : การวิจัยทางจิตวิทยา พบว่า ครอบครัวไทยและวัยรุ่นไทยไม่มีปัญหาเรื่องการเข้าถึงสื่อ (accessibility) เพราะจากการศึกษาพบว่า เด็กไทยร้อยละ 91 มีโทรทัศน์ใช้ในบ้านและดูโทรทัศน์ 25 ชม./สัปดาห์ ฟังวิทยุ 11 ชม./สัปดาห์ และอ่านหนังสือพิมพ์ สิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ประมาณ 4 ชม. 30 นาที/สัปดาห์ แต่สิ่งหนึ่งที่อาจจะเป็นปัญหาเรื่องจุดมุ่งหมายของการเปิดรับสื่อมวลชนของนักเรียน ซึ่งจากการศึกษาของ มยุรี คำประเสริฐ (2524) เรื่อง การใช้ประโยชน์จากสื่อมวลชนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นใน อ. กระบุรี จ. ระนอง พบว่า เด็กเข้าใจและรู้ว่าตนเองควรจะได้รับสื่อที่ให้ประโยชน์ได้แก่ ข่าวสารและรายการที่ให้ความรู้ แต่ในความเป็นจริงแล้ว เด็กชอบเปิดรับข่าวสารประเภทบันเทิงมากกว่าอยู่ดี และเมื่อมีการศึกษาเปรียบเทียบความสัมพันธ์ระหว่างการเปิดรับสื่อมวลชนกับการพัฒนาลักษณะสมัยใหม่ของเยาวชนในเขตเมืองและชนบท ศึกษาเฉพาะนักเรียนมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 3 ซึ่งศึกษาโดยอังฉรารวรรณ อิศรางกูร ณ อยุธยา (2528 : 12) พบว่าเยาวชนนิยมเปิดรับสื่อโทรทัศน์เป็นอันดับแรก (ร้อยละ 62.2) รองลงมาคือ ภาพยนตร์ (ร้อยละ 18.7) วิทยุ (ร้อยละ 9.4) หนังสือพิมพ์ (ร้อยละ 7.5) และนิตยสาร (ร้อยละ 1.8) ส่วนความเชื่อถือในสื่อพบว่า โทรทัศน์เป็นอันดับแรก (ร้อยละ 74.1) รองลงมาคือ วิทยุ (ร้อยละ 14.6) และหนังสือพิมพ์ (ร้อยละ 8.4)

ด้วยเหตุนี้ แนวทางการพยายามนำเสนอความรู้โดยใช้สื่อมวลชนจึงมีการ ปรับปรุงอยู่ตลอดเวลา และพยายามสรรหาเทคนิคหรือรูปแบบการนำเสนอที่น่าสนใจมากขึ้น โดยเฉพาะการนำเสนอเนื้อหาความรู้ทางโทรทัศน์ เพราะผลงานวิจัยของนักวิชาการหลายท่านมีความสอดคล้องกันคือ โทรทัศน์เป็นสื่อมวลชนที่เด็กกลุ่มดังกล่าวชอบมากที่สุด และจากการศึกษาเกี่ยวกับการเปิดรับเนื้อหาความรู้ต่าง ๆ ทางโทรทัศน์ของวัยรุ่นตอนต้น เช่น โจเซฟ เค บอลลอค (Joseph K. Ballogh, 1959 : 13-20) เรื่อง นิสัยการดูโทรทัศน์ของนักเรียนในโรงเรียน

มัธยม พบว่า โดยเฉลี่ยแล้วนักเรียนดูโทรทัศน์ประมาณ 10 ชม./สัปดาห์ นักเรียนชั้นสูงกว่าดูโทรทัศน์ประมาณ 15 ชม./สัปดาห์ และนักเรียนชั้นสูงขึ้นไป ดูโทรทัศน์ประมาณ 10 ชม./สัปดาห์ และกลุ่มนักเรียนที่ศึกษาวิจัยนี้ มักชอบดูรายการโทรทัศน์ในวันศุกร์-เสาร์-อาทิตย์มากกว่าวันอื่น ๆ ซึ่งนับว่ามากพอสมควรในสมัยประมาณเกือบ 40 ปีที่ผ่านมา สำหรับผลงานวิจัยของประเทศไทยนั้น จากการศึกษาของบังอร นีรพันธ์ (2521 : 38) เรื่อง ความนิยมของเด็กวัยรุ่นต่อโปรแกรมการศึกษาทางโทรทัศน์ พบว่า รายการที่วัยรุ่นชายชอบมากที่สุดคือ ข่าวกีฬา ข่าววิทยาศาสตร์ ส่วนวัยรุ่นหญิงชอบดูข่าวต่างประเทศและข่าววิทยาศาสตร์ ส่วนเวลาที่เหมาะสมกับความสนใจโทรทัศน์คือ ประมาณ 30 นาทีถึง 1 ชั่วโมง ส่วนเนื้อหาเกี่ยวกับการกีฬาทางโทรทัศน์นั้น บุญชัย รัตนวิระประดิษฐ์ (2533 : 21) ได้ศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการรับข่าวสารเกี่ยวกับกีฬาทางโทรทัศน์กับความสนใจและการเข้าร่วมกิจกรรมของเยาวชน ศึกษาเฉพาะกรณีสมาชิกเยาวชนศูนย์ส่งเสริมกีฬาเยาวชนกรุงเทพ (ไทย-ญี่ปุ่น) พบว่า เยาวชนเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับกีฬาที่เผยแพร่ทางโทรทัศน์ คือข่าวกีฬาประจำวันร้อยละ 58.9 รายการที่ชอบดู คือข่าวกีฬาประจำวันร้อยละ 74.1 เยาวชนชายเปิดรับข่าวสารกีฬามากกว่าเยาวชนหญิง อายุที่แตกต่างกัน ไม่มีผลต่อการเปิดรับข่าวสารด้านกีฬาที่เผยแพร่ทางโทรทัศน์ และการได้รับข่าวสารด้านกีฬาทางโทรทัศน์ของเยาวชนเกี่ยวกับความสามารถของนักกีฬาดีเด่น ทำให้เยาวชนสนใจศึกษาวิธีการเล่นและเตรียมตัวที่จะเล่นกีฬาต่อไป ส่วนเนื้อหาด้านธรรมะ ซึ่งวัชรียา อาณาวัฒน์ (2533) ได้ศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรม的开รับสื่อโทรทัศน์ เพื่อการใช้ประโยชน์และการตอบสนองความต้องการโดยศึกษาเฉพาะรายการธรรมะพระพยอม กับนักเรียนชั้นมัธยมในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า ปัจจัยทางพฤติกรรมมีความสัมพันธ์กับการใช้ประโยชน์ และการตอบสนองความต้องการที่ได้จากรายการธรรมะพระพยอม คือ กลุ่มที่มีรูปแบบการสื่อสารภายในครอบครัวต่างกัน จะมีความสัมพันธ์กับการดูรายการธรรมะพระพยอม เพื่อต้องการรู้เหตุการณ์ เพื่อต้องการคำแนะนำและเพื่อเสริมความคิดเห็น ส่วนปัจจัยทางประชากร พบว่า มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรม的开รับสื่อโทรทัศน์ คือ กลุ่มนักเรียนหญิงดูโทรทัศน์ในแต่ละวันมากกว่ากลุ่มนักเรียนชาย กลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจแตกต่างกันมีความสัมพันธ์กับรูปแบบที่บิดามารดา/ผู้ปกครองกำหนดในการดูโทรทัศน์ กลุ่มที่มีอายุแตกต่างกันมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรม的开รับสื่อโทรทัศน์ทั้ง 3 ด้าน โดยกลุ่มที่มีอายุ 11-14 ปีเปิดรับสื่อโทรทัศน์ในแต่ละวันมากกว่ากลุ่มที่มีอายุ 15-18 ปี และเป็นกลุ่มที่มีระดับการศึกษาแตกต่างกัน ที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรม的开รับสื่อโทรทัศน์ทั้ง 3 ด้านเช่นเดียวกัน โดยกลุ่มนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นเปิดรับสื่อโทรทัศน์ในแต่ละวันมากกว่ากลุ่มนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย และปัจจัยทางพฤติกรรมมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรม的开รับสื่อโทรทัศน์ คือ กลุ่มที่มีรูปแบบการสื่อสารภายในครอบครัวแตกต่างกัน จะมีความสัมพันธ์กับรูปแบบที่บิดามารดา/ผู้ปกครองกำหนดในการดูโทรทัศน์ และปริมาณการเปิดรับสื่อโทรทัศน์ในแต่ละวัน โดยกลุ่มที่มีพฤติกรรมเปิดรับสื่อสูงจะมีปริมาณการ

เปิดรับสื่อโทรทัศน์ในแต่ละวันมากกว่ากลุ่มที่มีพฤติกรรมการเปิดรับสื่อต่ำ และกลุ่มที่มีทัศนคติต่อโทรทัศน์เชิงบวก มีปริมาณการเปิดรับสื่อโทรทัศน์ในแต่ละวันมากกว่ากลุ่มที่มีทัศนคติต่อโทรทัศน์ในเชิงลบ และเนื้อหาที่กำลังเป็นเรื่องที่โด่งดังมากที่สุดเรื่องหนึ่งในช่วงนี้ เช่น โรคเอดส์ ก็ได้มีผู้ศึกษาเกี่ยวกับการเปิดรับและการยอมรับข่าวสารเรื่อง โรคเอดส์ของนักเรียนและนิสิตนักศึกษาในกรุงเทพมหานคร ของ อุไรวรรณ ภู่จิตรสุทิน (2534) ซึ่งพบว่า มีการเปิดรับและยอมรับข่าวสารเกี่ยวกับโรคเอดส์จากโทรทัศน์มากที่สุด รองลงมาคือ เพื่อน และนิตรศการตามลำดับ และพบว่านักเรียนเปิดรับข่าวสารเรื่องโรคเอดส์จากโทรทัศน์ จากนิตามารดาและนิตรศการมากกว่านิตินิสิตนักศึกษา สำหรับเนื้อหาที่สอดคล้องในรายการบันเทิงประเภทละครโทรทัศน์นั้น ชีรุง เกิดสุคนธ์ (2525) ได้ศึกษาเรื่อง อิทธิพลทางจริยธรรมจากสื่อละครโทรทัศน์ที่มีต่อเยาวชน โดยศึกษาเฉพาะนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา โรงเรียนรัฐบาล สังกัดกรมสามัญศึกษาในกรุงเทพมหานคร พบว่า นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลทางจริยธรรมจากสื่อละครโทรทัศน์ ตามพฤติกรรมของตัวละครที่กระตุ้นให้ทำดี และเหตุการณ์ที่มีอิทธิพลต่อนักเรียน ส่วนอิทธิพลทางจริยธรรมจากสื่อละครโทรทัศน์ตามพฤติกรรมของตัวละครที่ทำให้นักเรียนลอกเลียนแบบและเหตุการณ์เลียนแบบของนักเรียน พบว่า นักเรียนส่วนใหญ่ไม่เคยเลียนแบบ ร้อยละ 84.7 และ 84.5 และในด้านความสัมพันธ์ระหว่างอิทธิพลทางจริยธรรมจากสื่อละครโทรทัศน์กับองค์ประกอบต่าง ๆ พบว่า พื้นฐานการศึกษาของบิดามารดา ไม่มีความสัมพันธ์กับอิทธิพลทางจริยธรรมจากสื่อละครโทรทัศน์ที่นักเรียนได้รับ ส่วนฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวและลักษณะการเลี้ยงดูและอบรมสั่งสอนบุตรของบิดามารดา นั้นพบว่า ไม่มีความสัมพันธ์กับอิทธิพลทางจริยธรรมจากสื่อละครโทรทัศน์ที่นักเรียนได้รับ

และมีประเด็นการศึกษาที่น่าสนใจมาจากลำคำ โนธิระจ่าง (2534) ซึ่งศึกษาเรื่องการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจจากสื่อของเด็กและเยาวชนที่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบน พบว่า ในการสนองตอบความต้องการอย่างใดอย่างหนึ่ง เด็กมีทางเลือกอยู่หลายทาง การเลือกช่องทางของเด็กไม่ว่าจะเป็นการใช้สื่อมวลชน สื่อบุคคล หรือการทำกิจกรรมอื่น ๆ ต่างขึ้นอยู่กับความต้องการที่แตกต่างกัน และตัวแปรด้านภูมิหลังบางประการที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการของเด็ก เช่น อายุและเพศ กล่าวคือในการผ่อนคลายความทุกข์ในการหาแนวทางการวางตัวของเด็ก สื่อบุคคลในกลุ่มปฐมภูมิ ซึ่งมีความใกล้ชิดกับเด็กมากที่สุด ได้แก่ บิดามารดา/ผู้ปกครองจะมีบทบาทกับเด็กมากเมื่อเด็กมีอายุน้อยและมีการศึกษาต่ำ แต่จะลดบทบาทลงเมื่อเด็กมีอายุมากขึ้นและมีการศึกษาสูงขึ้น พร้อม ๆ กับบทบาทของเพื่อนฝูงและการพึ่งพาตนเองเพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัด สำหรับสื่อมวลชน พบว่าบทบาทของสื่อมวลชนจะมีลักษณะเด่นชัดและคงที่มากที่สุดเมื่อเด็กมีความต้องการที่จะฆ่าเวลา อย่างไรก็ตาม ตัวแปรด้านพัฒนาการซึ่งได้แก่ อายุและเพศของเด็กก็มีผลทำให้การใช้สื่อมวลชนของเด็กลดลงไปบ้างเมื่อเด็กมีอายุและการศึกษาสูงขึ้นถึงจุดหนึ่ง เนื่องจากความสนใจของเด็กได้เบี่ยงเบนไปสู่กลุ่มเพื่อนและการพึ่งพาตนเองมากกว่า

ส่วนงานวิจัยเกี่ยวกับสื่อมวลชนประเภทอื่น ซึ่งได้มีการปรับปรุงรูปแบบการนำเสนอเนื้อหาให้น่าสนใจอยู่ตลอดเวลา เช่นสื่อหนังสือพิมพ์ นั้น พบว่า จากการศึกษาของ จงวัฒน์ กิติเวช (2509 : 11) ซึ่งได้ศึกษาเรื่อง ความสนใจและทัศนคติที่มีต่อหนังสือพิมพ์รายวันของเยาวชนในโรงเรียนรัฐบาลเขตกรุงเทพมหานคร พบว่าเยาวชนชายและหญิงสนใจอ่านหนังสือพิมพ์ไม่แตกต่างกัน ฐานะทางเศรษฐกิจของเยาวชนกับความสนใจอ่านหนังสือพิมพ์ไม่แตกต่างกัน และเยาวชนชายและหญิงสนใจอ่านข่าว บทความ และรูปภาพประกอบไม่แตกต่างกันเลย

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารภายในครอบครัว

ได้มีผู้ศึกษาเกี่ยวกับการสื่อสารภายในครอบครัวในประเด็น/แง่มุมต่าง ๆ ดังนี้ คือจากการศึกษาของแมคลาวด์, ฮาร์เบิร์ก และไพร์ส (McLeod, Harburg and Price, 1972) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการโน้มน้าวใจและการสื่อสารภายในครอบครัว พบว่า แต่ละบุคคลได้รับการเรียนรู้จากการสื่อสารในครอบครัวนับตั้งแต่วัยเด็ก และการเรียนรู้นี้ ส่งผลให้เกิดสังคมประภคิต (Socialization) ซึ่งความแตกต่างกันในด้านนี้ ทำให้บุคคลแต่ละบุคคลถูกโน้มน้าวใจได้ในระดับที่แตกต่างกัน และเมื่อแมคลาวด์ได้ศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับรูปแบบการสื่อสารภายในครอบครัว โดยศึกษาร่วมกับผู้วิจัยใหม่อีก 2 ท่านคือแชฟฟีและแวกแมน (McLeod, Chaffee and Wackman, 1973) พบว่าแบบการสื่อสารภายในครอบครัวระหว่างพ่อแม่กับลูก มีความสัมพันธ์กับการใช้สื่อเพื่อรับข่าวสารของเด็กวัยรุ่น การวิจัยนี้ได้ควบคุมตัวแปรที่สำคัญอื่น ๆ ไว้เรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยพบว่า ในบ้านที่เด็กถูกสอนให้แสดงความคิดเห็นได้ และเปิดโอกาสให้ได้โต้เถียงนั้น มักจะส่งผลให้เด็กเปิดรับข่าวสารที่มีเนื้อหาสาระ มากกว่าการเปิดรับข่าวสารที่มีเนื้อหาในด้านบันเทิง ซึ่งเด็กอื่น ๆ จะได้รับจากการใช้สื่ออื่น

ผลการวิจัยเกี่ยวกับการเปิดรับสื่อและอิทธิพลของสื่อต่อนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น รวมถึงการศึกษาเรื่องการสื่อสารภายในครอบครัว เท่าที่ผู้วิจัยได้ศึกษาและได้กล่าวไปแล้วข้างต้นนั้น ทำให้ผู้วิจัยเกิดความสนใจและอยากศึกษาเรื่องการเปิดรับสื่อประเภทต่าง ๆ ของนักเรียนกลุ่มดังกล่าวเพิ่มเติม ซึ่งคาดว่าผลการศึกษาในครั้งนี้จะสามารถนำไปเปรียบเทียบกับผลงานวิจัยที่ผ่านมา อีกทั้งยังอาจจะทำให้ได้รับรู้ถึงความเปลี่ยนแปลงหรือความคงเดิมในประเด็นต่าง ๆ เกี่ยวกับการเปิดรับสื่อ ไม่ว่าจะเป็น ความชอบ/รสนิยมของการเปิดรับสื่อประเภทต่าง ๆ เนื้อหาที่ชอบและปัจจัย/ความสัมพันธ์บางประการที่มีความเกี่ยวข้องกับการเปิดรับสื่อประเภทต่าง ๆ โดยเฉพาะเรื่องสิ่งเสียดสีและการป้องกันสิ่งเสียดสีซึ่งผู้วิจัยได้นำมาเป็นตัวตั้ง/ประเด็นในการเปิดรับสื่อครั้งนี้